

Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Trimestrieel

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 22 – Oktober 2011

IRIS

UITGAVEN

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 22 • Oktober 2011

Realisatieteam

Auteurs

Sabrine Cipriano, Aynah Gangji, Benoît Laine, Pierre-François Michiels

Het dossier “Gewestelijke economische vooruitzichten 2010-2016” werd gerealiseerd door Pierre-François Michiels.

Wetenschappelijk comité

Sabrine Cipriano, Aynah Gangji, Benoît Laine, Pierre-François Michiels, Astrid Romain

Coördinatie van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Astrid Romain

Opmaak en druk

IPM Printing

Vertaling

Data Translations

Directie Vertaling van het Secretariaat-generaal, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Verantwoordelijke uitgever

Francis Résimont, Secretaris-generaal van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Voor meer informatie

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Sabrine Cipriano

Tél. 02/800 38 65 – Fax 02/800 38 17

Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Kruidtuinlaan, 20 – 1035 Brussel

bisa@mbhg.irisnet.be – www.brustat.irisnet.be (de publicatie kan op dit adres gratis worden gedownload in pdf-formaat).

Wettelijk depot : IRIS Uitgaven – D/2011/6374/215

Alle rechten voorbehouden. Het reproduceren is niet toegestaan, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke vorm, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het BISA. Het gebruik van uittreksels uit deze publicatie is echter toegestaan mits de bron wordt vermeld.

ISBN 9078580011

Inhoudsopgave

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN	4
1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT	5
1.1. Recente evoluties van het internationale milieu	5
1.2. Eurozone	7
1.3. België	10
2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL	12
2.1. Economische activiteit	12
2.2. Arbeidsmarkt	19
3. DOSSIER : GEWESTELIJKE ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN 2010–2016	24
3.1. Inleiding	24
3.2. Macro-economische en sectorale evoluties	24
3.3. Inkomensrekeningen van de gezinnen	32
GLOSSARIUM	36
BRONNEN	38
LIJST VAN TABELLEN	39
LIJST VAN GRAFIEKEN	40

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 16 september 2011, tenzij anders vermeld.

De belangrijkste conjunctuurkenmerken

- Het herstel van de **economische wereldactiviteit** die half 2009 begon, kwam tijdens het tweede kwartaal 2011 tot stilstand ten gevolge van de inkrimping van zowel de wereldwijde industriële productie als van het internationale handelsverkeer. Deze verslapping wordt verklaard door een duidelijke achteruitgang van de industriële productie in Japan en door tragere groeitempo's in de opkomende landen. Sinds enkele maanden wordt de economische activiteit van de ontwikkelde en opkomende landen afgeremd door de invoering van budgettaire soberheidsplannen en de verstraking van het monetair beleid die wordt toegepast om de inflatoire druk aan banden te leggen. Daarbij komt in bepaalde landen dan nog de vrees voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën die een negatieve weerslag heeft op het vertrouwen van de gezinnen en van de bedrijfsleiders. In de tweede helft van 2011 zou de wereldwijde economische activiteit moeten blijven stijgen met een matig tempo. Volgens de jongste vooruitzichten van het Internationaal Muntfonds (IMF) zou de wereldgroei in 2011 en 2012 in de buurt moeten liggen van 4,0 %. Dit is een lager tempo dan wat werd waargenomen in 2010 (5,1 %), het eerste jaar na de crisis.

- De economische groei van **België** is tijdens het tweede kwartaal van dit jaar 2011 dynamisch gebleven. Het Belgische bbp vertoonde een driemaandelijks groeipercentage van 0,7 %, een lichte daling in vergelijking met de 1,0 % die het vorige kwartaal werd waargenomen. De groei zou zijn ondersteund door de standvastigheid van de buitenlandse vraag en door de overheidsinvesteringen in de aanloop naar de gemeente- en provincieraadsverkiezingen in 2012. De privéconsumptie zou echter verzwakt zijn, wat in lijn zou liggen met de uitholling van het gezinsvertrouwen die deze jongste drie maanden werd waargenomen. Volgens de jongste ramingen van het Federaal Planbureau (september 2011) zou het Belgische groeipercentage in 2011 2,4 % bedragen (dit is een opwaartse herziening met 0,2 procentpunt in vergelijking met de vooruitzichten van mei) en 1,6 % in 2012 (of een neerwaartse herziening met 0,6 procentpunt).

- De conjunctuurindicatoren van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse tonen aan dat de **Brusselse economische activiteit** tijdens het tweede kwartaal van 2011 dynamisch is gebleven, zelfs al is het groeitempo tijdens die periode aanzienlijk gedaald, in overeenstemming met de waarnemingen op nationaal en internationaal niveau. Een terugkeer naar de langetermijntendens wordt waargenomen in alle activiteitstakken, maar gelet op de afname van de groeidynamek zouden zij hun langetermijntendens de komende maanden niet overschrijden. Tijdens het tweede kwartaal bleef de activiteit toenemen in de groothandel, de bouw en de industriële takken. Enige schaduwzijde, de tak "vastgoed, verhuur en diensten aan de ondernemingen", waar de activiteit deze jongste maanden lijkt te krimpen. Afgezien van de bouw knoopen alle andere takken opnieuw aan met activiteitsniveaus die vergelijkbaar zijn met diegene die werden waargenomen vóór het uitbreken van de crisis. Wat de demografie van de ondernemingen betreft, situeert Brussel zich boven de nationale tendensevolutie, zowel wat het percentage nieuwe oprichtingen als bedrijfsssluitingen

betreft. Globaal nam het aantal actieve ondernemingen tijdens de jongste vier kwartalen sneller toe op het grondgebied van het gewest dan op nationaal vlak. Halverwege 2011 telde Brussel in totaal 83 638 actieve ondernemingen, wat 2,3 % meer is dan vorig jaar (tegenover een stijging met 2 % voor België).

- Volgens de **nieuwe macro-economische vooruitzichten** 2010-2016 van het HERMREG-model bood de Brusselse economie in 2009 goed weerstand aan de recessie, met name dankzij de relatief geringe weging van de industrie in zijn activiteitsstructuur. Om dezelfde reden zou de groei van het bbp in 2010 in een context van herstel van de internationale conjunctuur lichtjes lager in Brussel (1,9 %) dan in heel België (2,1 %). In 2011 en 2012 zou de toename van de binnenlandse vraag ten goede komen aan de dienstenactiviteiten die in de hoofdstad massaal aanwezig zijn en toestaan de groei van het Brusselse bbp te versterken. In 2011 zou die 2,1 % moeten bedragen en steunen op de sterkte van de takken "overige commerciële diensten", "financiële diensten" en "handel en horeca". Ten gevolge van de neerwaartse herziening (-0,6 procentpunt) van de ramingen van het Federaal Planbureau wat de groei van het bbp op nationaal vlak betreft, zou het groeipercentage van het Brusselse bbp in 2012 kleiner moeten zijn dan wat oorspronkelijk in het in juni 2011 geprojecteerde scenario (2,3 %) werd voorzien. Gelet op de Brusselse activiteitsstructuur verwacht men dat de weerslag van deze herziening minder sterk zal zijn in Brussel dan in de twee andere gewesten. Op middellange termijn zou het gewest een reëel groeitempo terugvinden in de buurt van zijn tendensevolutie met tussen 2013 en 2016 een gemiddelde stijging van 2,1 % per jaar, die een negatief verschil van 0,1 % is in vergelijking met het land.

- Wat de **Brusselse arbeidsmarkt** betreft, is zowel het aantal uren dat in de uitzendactiviteit werd gepresteerd als de tewerkgestelde actieve bevolking tijdens de eerste maanden van 2011 blijven toenemen. Deze laatste indicator vertoont bovendien een hoe langer hoe krachtiger groeipercentage. Het valt te verwachten dat deze goede houding van de arbeidsmarkt de komende maanden aanhoudt, aangezien de aanwervingsvooruitzichten bij de diensten, de toonaangevende sector in Brussel, sinds de publicatie van de jongste Conjunctuurbarometer toenemen. Jammer genoeg komt deze duidelijke verbetering niet tot uiting in de werkloosheidscijfers. De daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) die eind 2010 werd ingezet, stopte en ruimde tussen januari en juni 2011 plaats voor een status quo. Bovendien is aantal ingeschreven werklozen sindsdien opnieuw toegenomen, met name onder impuls van de inschrijving van de recent afgestudeerde jongeren bij de Brusselse Gewestelijke Dienst voor Arbeidsbemiddeling (Actiris). Het aantal NWWZ zou de komende maanden nog moeten toenemen, op korte termijn gezien de verdere inschrijving als werkzoekende van de afgestudeerde jongeren en op langere termijn door de sterke toename van de beroepsgeschikte bevolking in Brussel, in combinatie met een minder aanzienlijke stijging van de tewerkgestelde actieve bevolking.

I. Macro-economische context

I.I. Recente evoluties van het internationale milieu

TABEL 1 : Internationale vooruitzichten, 2009-2012

	2009	2010			2011			2012
	Totaal	III	IV	Totaal	I	II	Totaal (p)	Totaal (p)
BBP in kettingeuro's*								
<i>Verenigde Staten</i>	-3,5	0,6	0,6	3,0	0,1	0,3	1,5	1,8
<i>Japan</i>	-6,3	1,0	-0,6	4,0	-0,9	-0,3	-0,5	2,3
<i>eurozone</i>	-4,3	0,4	0,3	1,8	0,8	0,2	1,6	1,1
<i>Duitsland</i>	-5,1	0,8	0,5	3,6	1,4	0,1	2,7	1,3
<i>Duitsland</i>	-2,6	0,4	0,3	1,4	-0,9	0,0	1,7	1,4
Consumptieprijsen (gemiddelde van de periode)								
<i>eurozone</i>	0,3	1,7	2,0	1,6	2,5	2,8	2,6	1,8
<i>Verenigde Staten</i>	-0,8	1,9	1,7	2,4	2,7	4,1	2,5	1,5
Werkloosheidsgraad (gemiddelde van de periode)								
<i>eurozone</i>	9,6	10,1	10,1	10,1	10,0	9,9	10,0	9,7
<i>Verenigde Staten</i>	9,3	9,6	9,6	9,6	8,9	9,1	9,4	9,0

* Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten, referentiejaar 2000.

Zie glossarium voor een definitie van kettingeuro's.

(p) Schattingen.

Bron: Eurostat, IMF- berekeningen BISA

• Wereldwijde industriële productie: lichte achteruitgang

De groei van de wereldwijde economische activiteit vertraagde de jongste maanden. Deze tendens wordt goed geïllustreerd door de index van de **wereldwijde industriële productie** (grafiek 1) die tijdens het tweede kwartaal 2011 met 0,1 % is gezakt in vergelijking met het vorige kwartaal en dat na acht kwartalen van gestage stijging. Deze ommekeer wordt verklaard door de vertraging van het groeitempo van de industriële productie binnen de opkomende landen (0,2 % tijdens het tweede kwartaal 2011 tegenover 3,3 % het kwartaal voordien), alsook door de daling van de industriële productie in de ontwikkelde landen (-0,5 % tijdens het tweede kwartaal 2011), ten gevolge van de sterke inkrimping van de industriële productie in Japan. Afgezien van deze samengevoegde cijfers moet deze ommekeer echter niet worden geïnterpreteerd als een stagnatie van de groei van de wereldwijde industriële productie, maar eerder als een negatieve conjunctuurepisode die tijdelijk zou moeten

blijven. De analyse van de maandgegevens onthult een stijging van de groeidynamiek over deze periode: op maandbasis daalde wereldwijde industriële productie in april met -0,3 % en steeg vervolgens met 0,7 % in mei en met 0,8 % in juni.

De industriële productie blijft evolueren volgens verschillende groeitempo's in de opkomende en ontwikkelde landen, waardoor tussen deze economieën trajectverschillen ontstaan. Sinds het dieptepunt dat tijdens het eerste kwartaal 2009 werd waargenomen, is het niveau van de industriële productie gemeten in volume in de opkomende landen immers met 27 % gestegen en overtreft haar hoogtepunt van vóór de crisis, terwijl tijdens het tweede kwartaal de industriële productie van de ontwikkelde landen onder haar niveau blijft dat werd waargenomen vóór het uitbarsten van de crisis en het moeilijk heeft om dat niveau te halen (grafiek 1).

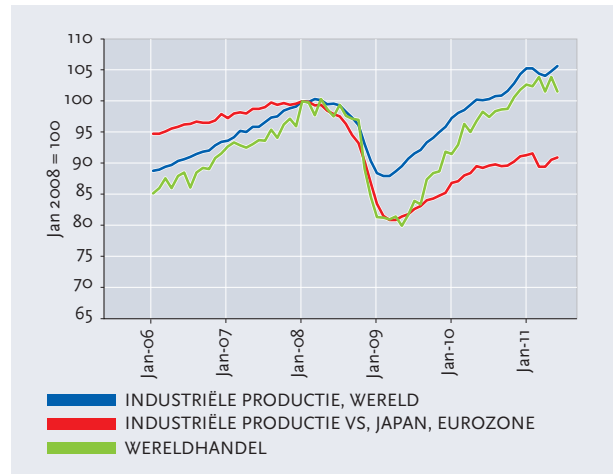
• Daling van het handelsverkeer

Samenhangend met het tempooverlies dat werd waargenomen voor de industriële wereldproductie is het internationale handelsverkeer met 0,6 % afgenomen in vergelijking met de eerste drie maanden van 2011 en dit na zeven opeenvolgende kwartalen van groei. Deze stagnatie wordt met name verklaard door de afname van het import- en exportvolume zowel in de opkomende als in de ontwikkelde landen. Bij de opkomende landen zijn het vooral de Aziatische landen die de jongste maanden duidelijk verslaptten met de daling van zowel de ingevoerde als uitgevoerde volumes. De volumes van het handelsverkeer toonden zich eveneens minder dynamisch in het merendeel van de grote ontwikkelde economieën, de Verenigde Staten, de eurozone en Japan, die al verschillende maanden futloze groeipercentages vertonen. De oorzaken van dit tempooverlies zijn talrijk, met in hoofdzaak de privéconsumptie die neerslachtig blijft, met name door de aanwezigheid van hoge werkloosheidspercentages, door de vermenigvuldiging van de budgettaire soberheidsplannen en door het opduiken van nieuwe onzekerheden in verband met het vermogen van de staten om hun overheidstekorten weg te werken die sinds de crisis duidelijk zijn toegenomen.

• Vooruitzichten inzake de wereldgroei : neerwaartse herziening

De voor 2011 beschikbare vooruitlopende conjunctuur-indicatoren, die afkomstig zijn van de vertrouwens-enquêtes bij de gezinnen, de ondernemingen en de banken, duiden niet op een verbetering van de wereldwijde economische activiteit tijdens de komende kwartalen. Dit duidt op een matige economische groei, die in 2011 en 2012 positief zou moeten blijven. De gelijktijdigheid in de aanname van de budgettaire soberheidsplannen die beogen de houdbaarheid van de overheidsfinanciën te waarborgen, alsook de monetaire soberheidsplannen die door meerdere centrale banken is ingezet, waaronder de Europese Centrale bank (ECB), zouden op korte termijn onvermijdelijk op de wereldgroei moeten wegen. In de ontwikkelde landen werden al tekenen van verzwakking vastgesteld. Op kwartaalbasis steeg het bbp van de Verenigde Staten met 0,2 % tijdens het tweede kwartaal 2011 na 0,1 % het kwartaal

GRAFIEK 1 : Evolutie van de wereldhandel en de industriële productie, 2006-2011

Bron: Centraal Planbureau

voordien. In tegenstelling met een heel wat dynamischer eerste kwartaal is de vertraging meer uitgesproken binnen de eurozone, waar de groei het tweede kwartaal 0,2 % bedroeg tegenover 0,8 % tijdens het eerste kwartaal. In de opkomende landen blijven de groeivoorzichten goed georiënteerd, ondanks de verstrakking van de monetaire en budgettaire beleidslijnen, maar de groeitempo's van de landen van deze zone namen niettemin af. In deze context van verslapping van de wereldwijde economische activiteit en van onzekerheid hebben zowel de OESO als het IMF hun extrapolaties naar beneden toe herzien. Het IMF meent dat de wereldgroei in 2011 4,0 % en in 2012 4,0 % zal bedragen, wat een neerwaartse herziening is met respectievelijk 0,3 en 0,5 procentpunt¹. Deze groeipercentages zijn gematigder dan in 2010, het eerste jaar na de crisis waarin de wereldwijde economische activiteit was gestegen met 5,1 %.

¹ Zie glossarium.

1.2. Eurozone

• Vertraging van de groei

Na een dynamisch eerste kwartaal met een stijging van het bbp met 0,8 % op kwartaalbasis is de groei van het bbp van de zone tijdens het tweede kwartaal teruggezak tot 0,2 % (tabel 1). Dit groeitempo is vergelijkbaar met wat wordt vastgesteld in de Verenigde Staten. Alle belangrijke componenten van de binnenlandse vraag droegen bij tot deze verslapping van de economische activiteit in de eurozone. De krimpende privéconsumptie droeg negatief bij tot de groei van het bbp, wat sinds zeven kwartalen niet meer was gebeurd. De soberheidsmaatregelen die binnen de eurozone talrijker worden en de aanwezigheid van hoge werkloosheidspercentages in tal van landen wegen op het beschikbare inkomen van de gezinnen en zetten hen ertoe aan nog meer te bezuinigen. De privé-investering die op kwartaalbasis met 0,2 % toenam en de consumptieve bestedingen van de overheid droegen dit kwartaal niet bij tot de groei (nulbijdragen). Anderzijds werd de groei van de eurozone gesteund door de buitenlandse handel, zelfs al neemt de stijging van de uitgewisselde volumes de jongste drie maanden af (de export nam met 1 % toe tegenover 2 % het kwartaal voordien, de import met 0,5 % tegenover 1,5 % het vorige kwartaal). Wanneer men de evolutie van het bbp per activiteitstak analyseert, stelt men vast dat de groei van de economische activiteit in de eurozone in de meeste takken terugloopt, afgezien van de takken van de diensten aan de ondernemingen waar die stabiel is gebleven. De groei nam vooral af in de bouw waar hij nul was, terwijl hij het vorige kwartaal nog 2,5 % bedroeg, en in de industriële takken die op kwartaalbasis een groei registreerden van 0,4 % tegenover 1,7 % het kwartaal voordien.

De afname van de economische activiteit die binnen de eurozone werd waargenomen, wordt verklaard door de dui-

delijke verslapping van de activiteit van de belangrijkste economieën van de kern van deze zone en in het bijzonder van Duitsland (0,1 %), Frankrijk (0,0 %) en Nederland (0,1 %). De Duitse economische activiteit waarbij de export ongeveer 50 % van het bbp vertegenwoordigt, heeft te lijden van het tempoverlies dat wordt waargenomen op het vlak van de internationale handel en van de uitgesproken daling van de privéconsumptie. Laatstgenoemde zou worden uitgehold door de stijging van de energieprijzen en de onzekerheid waardoor de schuldencrisis in de landen van de eurozone wordt omringd. In Frankrijk is het een afname van de privéconsumptie die wordt getroffen door de toegenomen inflatie die de stagnatie van het bbp tijdens het tweede kwartaal verklaart.

De situatie van de landen uit de periferie van de eurozone, zoals Griekenland, Portugal, Italië of Spanje, die al sinds meerdere kwartalen futloze groeipercentages vertonen, is niet verbeterd en is de jongste drie maanden zelfs nog versomberd (bv. Griekenland). Deze landen bieden sinds meerdere kwartalen het hoofd aan moeilijke budgettaire situaties en dienden soberheidsmaatregelen aan te nemen (btw-verhoging, bevrozing of vermindering van de ambtenarenweden, daling van het geheel van de sociale uitkeringen enz.) die rechtstreeks wegen op de binnenlandse vraag. De aanpassing zou bijzonder streng moeten zijn in Griekenland dat in de herfst een tweede bijstand van de Europese Unie, van de ECB en van het IMF zou moeten genieten, wat het land zou toestaan zijn kortlopende leningen te honoreren. De komende maanden zouden de perifere landen van de eurozone in het brandpunt blijven van de aandacht van de Europese leiders die de markten willen geruststellen en de financiële situatie van de eurozone willen stabiliseren.

Focus: Wat zijn de oorzaken van de crisis van de soevereine schuld? Wat is de situatie van België?

Met de economische en financiële wereldcrisis die in 2008 uitbrak, zagen tal van landen van de eurozone hun overheidstekort de pan uit swingen, waardoor het gemiddelde overheidstekort van de eurozone in 2010 steeg tot 6 % van het bbp, terwijl dat in 2007 maar 0,7 % bedroeg. De toename van de overheidstekorten van deze landen is verbonden aan de invoering van reddingsplannen ten bate van de financiële instellingen, aan de aanname van herstelplannen en aan de weerslag van de economische crisis die leidde tot een daling van de belastinginkomsten en een inkrimping van het bbp van veel landen.

De ophefmakende groei van de overheidstekorten en -schulden in de loop van de laatste twee jaar in sommige landen van de eurozone zorgde voor ongerustheid over de houdbaarheid van de budgettaire positie van deze staten. Om een idee te geven, Ierland, Griekenland, Spanje en Portugal vertoonden in 2010 een overheidstekort in vergelijking met hun bbp van respectievelijk 32,4 %² 10,5 %, 9,2 % en 9,1 %. De soevereine staten die op de financiële markten lenen (via de uitgifte van staatsbons) om hun overheidstekort te financieren zien hun overheidsschuld aangroeien. De stijging van het over-

² Dit cijfer omvat de uitzonderlijke kosten van de redding van de Anglo Irish Bank en de Irish Nationwide Building Company. Afgezien van dit uitzonderlijke gegeven zou het tekort in 2010 ondanks alles 11,2 % hebben bedragen.

heidstekort van een land vergroot zodoende het volume van de schuld, wat de daaruit voortvloeiende rentekosten doet toenemen, wat op zijn beurt leidt tot een verhoging van de overheidsschuld. Het “sneeuwbaaleffect” verschijnt waardoor, indien het beleid ongewijzigd blijft, de schuld zichzelf voedt en de rentekosten een steeds groter deel van de vrijgemaakte budgettaire ontvangsten opsorpen, wat belet dat nieuwe beleidslijnen worden toegepast.

Het risico dat verbonden is aan het losbarsten van dit sneeuwbaaleffect leidde tot het risico van nietbetaling van de soevereine schuld. Deze vrees uitte zich op de financiële markten in aanzienlijke speculatieve verschuivingen met betrekking tot de staatsobligaties van bepaalde landen van de eurozone. Sinds het begin van 2010 zijn de risicopremies die verbonden zijn aan de Griekse, Ierse, Portugese, Spaanse en Italiaanse obligaties sterk gestegen, waardoor de toegang van deze landen tot de kapitaalmarkt om hun begrotingstekorten te financieren wordt bemoeilijkt. De opwaartse evolutie van de risicopremies versterkt het mechanisme van het sneeuwbaaleffect aangezien zij ertoe bijdraagt de kosten te vergroten die voortvloeien uit de transacties om de het overheidstekort te financieren.

Om hun financiële houdbaarheid te herstellen en hun overheidstekorten weg te werken kondigden tal van landen van de eurozone de toepassing aan van soberheidsplannen. Hoewel deze maatregelen op lange termijn noodzakelijk zijn, zullen de soberheidsplannen op korte termijn toch wegen op de economische groei van die landen en a fortiori, gelet op de onderlinge afhankelijkheid van de economieën van de eurozone, op de groei van de eurozone. De maatregelen die werden aangenomen om de overheidsfinanciën weer in evenwicht te brengen, zullen immers op verschillende niveaus wegen op de binnenlandse vraag wegens de afname van zowel de overheids- als de privéconsumptie, waardoor het in 2010 begonnen economische herstel wordt afgeremd.

Met weinig dynamische groeipercentages zullen de doelstellingen inzake het terugschroeven van het overheidstekort van de verzwakte landen binnen de eurozone moeilijk haalbaar zijn. Wij herinneren eraan dat door toe te treden tot de monetaire unie, de landen zich ertoe hebben verbonden het Verdrag van Maastricht te eerbiedigen, volgens hetwelk het overheidstekort niet groter mag zijn dan 3 % van het bbp. Bijgevolg schuilt een risicofactor in het uitbreken van een vicieuze cirkel tussen budgettaire begrotingsmaatregelen en de economische verslapping ten gevolge van een vertrouwenscrisis op de markten.

Ten gevolge van de Griekse crisis werden door de Europese Unie, de ECB en het IMF mechanismen³ ingevoerd om de wanbetaling vanwege bepaalde lan-

den van de eurozone te voorkomen en ze te helpen de situatie van hun overheidsfinanciën recht te trekken. De toename van de soberheidsplannen, de door de ECB ingezette verstrakking van het monetair beleid alsook de uitlopende standpunten van de Europese leiders met betrekking tot het soort steun dat aan de landen in moeilijkheden moet worden geboden bracht het gebrek aan coördinatie van de economische governance binnen de zone aan het licht. Hoewel het monetair beleid van de eurozone door de ECB wordt gecoördineerd, geldt dit niet voor de budgettaire beleidslijnen die worden beslist op het niveau van de lidstaten en die onderling ongecoördineerd blijven.

Deze zomer werden door de Europese leiders verschillende pistes geopperd om de economische coördinatie van de landen van deze zone te versterken. Het creëren van obligaties uitgegeven door de eurozone (bv. eurobonds), de invoering van een Europese budgettaire autoriteit die garant staat voor een gecoördineerd begrotingsbeleid of de opname in de grondwet van de nationale staten van het stabiliteitsbeginsel werden onder meer vermeld. Tot dusver werd tussen de Europese leiders geen enkel akkoord gesloten. Hoewel de economische gevolgen van de crisis van de soevereine schuld moeilijk kwantificeerbaar zijn, zouden de moeilijkheden die de Europese politieke verantwoordelijken hebben om georganiseerde steunmaatregelen voor de economie in te voeren de groeivoorzichten op korte termijn van de eurozone kunnen verslechteren, terwijl de economische activiteit moeite heeft om na de economische en financiële crisis een nieuwe start te nemen.

In de huidige internationale context trekt België vrij goed zijn streng en vertoont goede economische prestaties. Sinds begin 2011 neemt de Belgische economische activiteit toe met een hoger tempo dan datgene wat wordt waargenomen voor het gemiddelde van de eurozone. Naar het voorbeeld van andere landen van de eurozone verslechterden de economische en financiële crisis alsook de tussenkomst van de Belgische staat om meerdere financiële instellingen te redden de situatie van de overheidsfinanciën. De schuldenlast is vanaf 2008 sterk gestegen terwijl hij tussen 1993 en 2007 doorlopend was afgenomen, waarbij in 2007 een minimumpercentage van 84,2 % werd bereikt. Het schuldenpercentage bedroeg in 2010 96,5 % van het bbp en het overheidstekort 4,1 % van het bbp (in 2007 bedroeg dat percentage 0,3 % van het bbp).

Tot dusver komt de houdbaarheid van de Belgische overheidsfinanciën niet in gevaar, wat tot gevolg heeft dat het financieringspercentage van de Belgische staatsobligaties op de financiële markten vrij stabiel blijft. In het kader van de onderhandelingen die momenteel worden gevoerd met het oog op

³ Oprichting van het Europees Fonds voor financiële stabiliteit (EFFS), massale interventie van de ECB op de Europese obligatiemarkt met de massale inkoop van met name Portugese, Ierse, Spaanse en Italiaanse obligaties enz.

de opmaak van de oorspronkelijke begroting 2012 zouden de Belgische autoriteiten maatregelen moeten nemen die met name beogen het overheidstekort terug te schroeven en het te verlagen tot onder de norm van 3 %.

België is echter niet beschermt tegen spanningen op de financiële markten wat zijn soevereine schuld betreft. Er schuilt immers een risicofactor in de blootstelling van de Belgische financiële instellingen aan de soevereine schulden van de Europese

landen die op het vlak van hun overheidsfinanciën in moeilijkheden verkeren. Andere risicofactor: de politieke situatie in België waar sinds april 2010 de federale regering er een van lopende zaken is. Hoewel de budgettaire soberheid voor de Belgische federale overheid geboden lijkt, kan tot de structurele hervormingen die noodzakelijk zijn voor het economische herstel niet worden beslist door een regering van lopende zaken, wat de economische groei zou kunnen afremmen in een context waarin het schuldenpercentage van België stijgt.

Het **werkloosheidspercentage** dat 10 % bedraagt, heeft zich de jongste twee kwartalen in de eurozone gestabiliseerd. Dit samengevoegde werkloosheidspercentage versluiert echter verschillende realiteiten tussen de lidstaten onderling. Tijdens het tweede kwartaal 2011 blijft het werkloosheidspercentage zakken in Duitsland (6,2 %) en in Nederland (4,2 %), terwijl het in Spanje (20,8 %) en in Ierland (14,2 %) stijgt en historische pieken haalt. De gegevens van het tweede kwartaal 2011 zijn niet beschikbaar voor Griekenland (15 % voor het eerste kwartaal 2011), maar men verwacht ook daar een nieuwe stijging van het werkloosheidspercentage.

Sinds meerdere maanden blijft de **wisselkoers** van de euro tegenover de dollar vrij stabiel, met schommelingen in de buurt van \$ 1,40 en \$ 1,45. Einde augustus bedroeg de wisselkoers euro-dollar \$ 1,44. Het hoge niveau van deze verhouding is het gevolg van de slechtere groeivoorzichten in de Verenigde Staten, van de beslissing van de Europese Centrale Bank haar belangrijkste leidende rentevoet in juli op te trekken tot 1,50 %, alsook van het inschikkelijke beleid van de Amerikaanse Federal Reserve die aankondigde dat hij zijn belangrijkste leidende rentevoet ten minste tot hal-

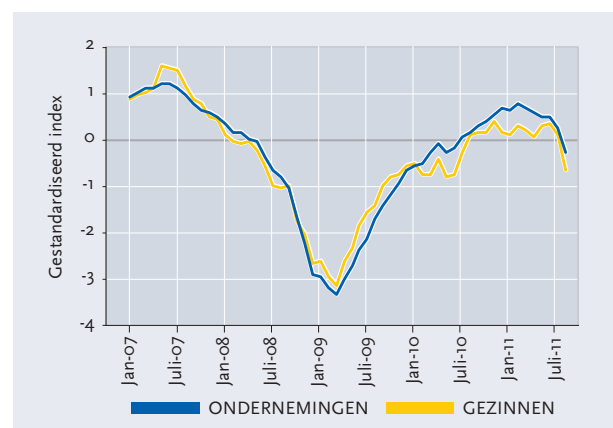
verwege 2013 zou handhaven. De komende maanden zou de wisselkoers van de euro tegenover de dollar zich op een hoog niveau moeten handhaven, maar tegelijk onregelmatig blijven met schommelingen die zouden afhangen van de verwachtingen van de markten betreffende de houdbaarheid van de overheidsfinanciën van Portugal, Ierland, Italië, Spanje en Griekenland, en de economische en monetaire beleidslijnen die door de Verenigde Staten worden aangenomen.

In de eurozone zakte de **inflatie** gemeten aan de hand van de consumptieprijsindex tijdens de jongste drie maanden, en haalde in juli 2,5 % tegenover 2,8 % in april. Deze daling is te wijten aan de daling van de grondstoffenprijzen, in het bijzonder van de energieproducten (de notering van het vat olie zakte eind augustus tot 115 dollar na de piek van 126 dollar die in april werd genoteerd) en van de verse voedingsmiddelen. De komende maanden zouden de prijsspanningen aanzienlijk moeten afnemen als gevolg van de verstraking van het monetair beleid van de ECB en de beperktere evolutie van de olieprijs. Het inflatiepercentage zou zich echter moeten handhaven op een niveau dat lichtjes boven de 2 % ligt.

• Vertrouwen van de gezinnen en van de ondernemingen binnen de eurozone: neemt af

De begrotingsmoeilijkheden waarmee meerdere landen van de eurozone af te rekenen hebben en de invoering van daaruit voortvloeiende soberheidsmaatregelen jagen schrik aan en beïnvloeden de evolutie van bepaalde indicatoren. Dit klimaat van onzekerheid weegt met name op het vertrouwen van de gezinnen en de ondernemingen van de eurozone, waarvan de indicatoren sinds zes maanden dalen en onder hun langetermijngemiddelde liggen (grafiek 2). De daling van de vertrouwensindicatoren was bijzonder uitgesproken in augustus, wat binnen de eurozone voor de komende maanden de voortzetting van een matige economische activiteit suggereert.

GRAFIEK 2 : **Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, eurozone, 2007-2011 (antwoordensaldo, gestandaardiseerde score)**

Bron: Eurostat- berekeningen BISA

• Groeivoorzichten van de eurozone: nemen af

In deze sterk verschillende context zou de economische groei van de eurozone de komende kwartalen bescheiden blijven en nog altijd heterogeen zijn tussen de lidstaten. De toename van de maatregelen inzake begrotingsaanpak zouden moeten blijven wegen op de economische groei van de hele zone. Gelet op deze gegevens en rekening houdend met de duidelijker dan ver-

wachte verslapping tijdens het tweede kwartaal herzag het IMF zijn groei-extrapolaties voor de eurozone naar beneden toe en voorziet nu (september 2011) een groei-percentage van 1,6 % in 2011 (tegenover 2 % in de extrapolaties van juni) en van 1,1 % in 2012 (tegenover 1,7 % voordien).

1.3. België

• Behoud van een dynamische groei

TABEL 2 : Kerncijfers voor België

	2010		2011			2012
	IV	Totaal	I	II	Totaal	Totaal
Groeipercentage van het bbp in volume	-	2,2	-	-	2,4	1,6
<i>in vergelijking met het vorige kwartaal</i>	0,5	-	1,0	0,7	-	-
Groeipercentage van de componenten van het bbp in volume*						
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de particulieren</i>	0,6	1,6	0,2	-	1,5	1,2
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de overheid</i>	0,3	1,2	0,3	-	1,4	0,0
<i>Brutokapitaalvorming</i>	0,3	-1,3	1,4	-	3,6	2,5
<i>Brutokapitaalvorming</i>	2,3	10,5	2,3	-	6,0	4,0
<i>Invoer van goederen en diensten</i>	3,9	8,4	1,7	-	6,3	4,0
Arbeidsmarkt						
<i>Werkgelegenheidsgraad (Hermes gegevens)</i>	-	63,4	-	-	63,6	64,0
<i>Binnenlandse werkgelegenheid (in duizendtallen, bron INR)</i>	4 483,6	-	4 503,7	-	-	-
<i>Werkloosheidsgraad (gestandaardiseerde definitie Eurostat)</i>	7,9	8,3	7,2	7,3	7,6	7,4
Consumptieprijzen						
<i>België (bron NBB)</i>	3,2	2,3	3,5	3,3	3,4	2,2

De kwartaalcijfers betreffende het bbp en de componenten ervan zijn afkomstig van de gegevenssite van de NBB, Belgostat Online.

De jaarcijfers zijn prognoses die uitgaan van het federale Planbureau, "Economische begroting", september 2011.

* In vergelijking met hetzelfde kwartaal het vorige jaar voor de kwartaalcijfers.

Bron: NBB, FPB, ADSEI

In de hierboven beschreven internationale context trekt België vrij goed zijn streng en zette tijdens het tweede kwartaal 2011 in tegenstelling met de eurozone goede economische prestaties neer met een groei van het Belgische bbp van 0,7 % (tegenover 1,0 % het kwartaal voordien). Deze resultaten zijn beter dan die welke werden waargenomen voor het gemiddelde van de eurozone (0,2 %), Duitsland (0,1 %), Frankrijk (0,0 %) en Nederland (0,1 %).

De gegevens van de nationale boekhouding die het bbp volgens de uitgavenbenadering analyseren tussen de eindconsumptie van de gezinnen en van de overheidsinstellingen, de investeringen, de export en de import voor het tweede kwartaal 2011 zullen pas eind september worden gepubliceerd. Volgens de jongste waargenomen gegevens zou de groei van de Belgische economische activiteit tijdens het tweede kwartaal zijn ondersteund door de buitenlandse vraag en de overheidsinvestering.

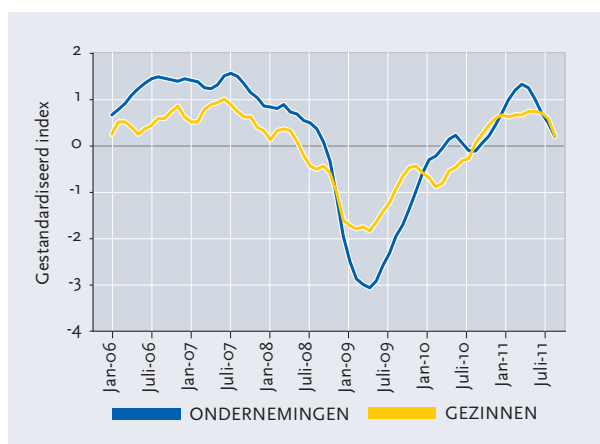
gen in de aanloop naar de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2012. Anderzijds zou de gezinsconsumptie tijdens die periode zijn afgezwakt.

De groei van de **binnenlandse werkgelegenheid** versnelde tijdens het eerste kwartaal 2011 met een toename van 20 000 eenheden tegenover 5 400 eenheden het kwartaal voordien. Anderzijds is het **werkloosheidspercentage** gemeten op basis van de enquête naar de arbeidskrachten (EAK) de jongste drie maanden opnieuw gestegen van 7,2 % naar 7,3 % tussen het eerste kwartaal en het tweede kwartaal van 2011 (tabel 2). Deze evolutie wordt verklaard door de stijging van het werkloosheidspercentage van de werklozen van meer dan 25 jaar dat in juli is gestegen tot 6,4 % tegenover 6,1 % in april, terwijl de daling van het werkloosheidspercentage van de werklozen van minder dan 25 jaar zich in juli voortzet, van 18,4 % in april tot 17,6 % in juli. Volgens de laatste vooruitzichten van het Federaal Planbureau (september 2011) zou de nettocreatie van arbeidsplaatsen in 2011 54 000 eenheden moeten bedragen tegenover 30 000 gecreëerde eenheden in 2010. In deze context zou het aantal werklozen in 2011 met 23 000 eenheden moeten teruglopen, maar in 2012 opnieuw toenemen (+9 500 eenheden), waardoor het werkloosheidspercentage van 7,3 % in 2011 zou stijgen tot 7,4 % in 2012.

Nadat zij in juli een piek bereikte (3,8 %) daalde de **inflatie** in augustus in België onder impuls van een hoge eurokoers en de daling van de grondstoffenprijzen. Op jaarbasis bedroeg de groei van de consumptieprijsindex in augustus 2011 3,6 %. Op basis van de maandelijkse vooruitzichten van het Federaal Planbureau zou de inflatie tijdens het tweede deel van het jaar moeten blijven afnemen. Over het geheel van 2011, zou de inflatie gemiddeld 3,5 % bedragen en in 2012 opnieuw zakken. Indien dit tempo wordt bevestigd, zouden de sociale uitkeringen en de lonen van het overheids personeel respectievelijk in maart 2012 en april 2012 met 2 % worden geïndexeerd.

Gelet op de meest recente cijfers betreffende de **vertrouwensindicatoren** (grafiek 3), zou het herstel zich de komende kwartalen moeten voortzetten, maar aan een gematigder tempo dan datgene dat werd opgetekend tijdens het eerste halfjaar 2011. Hoewel de vertrouwensindicator nog altijd boven zijn langetermijngemiddelde ligt, verslechtert het gezinsvertrouwen sinds zes maanden. Het bereikte in augustus zijn laagste niveau sinds twaalf maanden. De consumenten waren wantrouwiger met betrekking tot de algemene economische vooruitzichten, de werkgelegenheidsvooruitzichten, maar ook met betrekking tot hun eigen spaarcapaciteit. Na een geleidelijke herstelling sinds het dieptepunt in de eerste

GRAFIEK 3 : Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, België, 2006-2011 (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)

Bron: NBB - berekeningen BISA

helft van 2010 verslechterd het ondernemersvertrouwen nu sinds vijf maanden, wat de voorbode is van een verslapping van de economische activiteit in de komende kwartalen. De daling van de vertrouwensindicator was bijzonder uitgesproken in augustus, met een duidelijke terugloop in de sector van de diensten aan de ondernemingen en in de industrie. Gelet op de jongste waargenomen waarden, lijkt de neerwaartse tendens van de curve van het ondernemersvertrouwen die in de lente werd ingezet zich langzamerhand te bevestigen.

In 2011 zou de groei van de Belgische economische activiteit moeten worden gedragen door de privéconsumptie en de terugkeer naar de groei van alle investeringscategorieën (woningen, bedrijfsinvesteringen en overheidsinvesteringen), waarvan het tempo in de loop van het jaar zou moeten versnellen, in hoofdzaak onder impuls van de investeringen van de overheid (nog altijd in aanloop naar de komende gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2012). De export zou gestaag moeten blijven toenemen, maar de nettobijdrage ervan tot de groei zou zowat nihil zijn gelet op de sterke toename van de import. In deze globaal dynamische context werden de groeivooruitzichten voor België in 2011 lichtjes naar boven toe herzien, maar in 2012 sterker naar beneden toe. Volgens de jongste ramingen van het Federaal Planbureau (september 2011) zou de jaarlijkse groei van het bbp in 2011 2,4 % bedragen (een opwaartse herziening met 0,2 procentpunt in vergelijking met de vooruitzichten van mei) en 1,6 % in 2012 (een neerwaartse herziening met 0,6 procentpunt). Deze ramingen zijn natuurlijk sterk afhankelijk van de evolutie van het Europese klimaat, waarvoor de belangrijke risico's en onzekerheden blijven bestaan.

2. Conjunctuur in Brussel

2.1. Economische activiteit

• De jongste gegevens van de gewestelijke boekhouding

Ter herinnering, de cijfers van de gewestelijke boekhouding (verschenen in december 2010) hebben betrekking op 2009 en geven aan dat de economische activiteit in Brussel tijdens de crisis heel goed weerstand bood. Het Brusselse bbp bleef in 2009 immers in waarde stijgen en vertoonde qua volume maar een lichte daling van 0,3 %. In vergelijking met de daling met 2,8 % die qua volume werd gemeten voor het hele land of met de daling van 3,4 % die in Vlaanderen werd opgetekend, kan deze achteruitgang als een heel goed resultaat worden beschouwd. Voor de gedetailleerde evoluties in de loop van 2009 wordt de lezer verwezen naar de conjunctuurbarometer van april 2011.

Het dossier van deze publicatie is gewijd aan het gewestelijke macro-economische HERMREG-model dat met name extrapolaties geeft van de Brusselse economische activiteit voor de jaren 2010-2016. Uit de analyse van de resultaten (voor meer details zie het dossier dat

werd opgesteld in deel drie van deze publicatie) blijkt dat de terugkeer van de groei bij de commerciële diensten een snel herstel van de Brusselse economie in 2010 en 2011 in de hand werkte, met een groeitempo van het bbp dat ongeveer 2,0 % per jaar bedroeg voor de eerste twee jaar van de extrapolatie. De sterkte van de tak “andere commerciële diensten”, alsook het herstel van de financiële takken en van de “handel en horeca” zouden tijdens die periode de belangrijkste motoren zijn van de groei van het bbp in de hoofdstad. Ten gevolge van de neerwaartse herziening (-0,6 procentpunt) van de ramingen van het Federaal Planbureau wat de groei van het bbp op nationaal vlak betreft, zou het groeipercentage van het Brusselse bbp in 2012 kleiner moeten zijn dan wat oorspronkelijk in het in juni 2011 geprojecteerde scenario (2,3 %) werd voorzien. Gelet op de Brusselse activiteitsstructuur verwacht men dat de weerslag van deze herziening minder sterk zal zijn in Brussel dan in de twee andere gewesten.

• Structuur van de Brusselse economische activiteit

TABEL 3 : Structuur van de toegevoegde waarde en van de omzet in 2009, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in euro courant

	Aandeel in de toegevoegde waarde in %	Aandeel in de omzet in %
Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven	24	18
Financiële instellingen	18	6
Overheid en onderwijs	18	0
Menselijke gezondheidszorg, maatschappelijke dienstverlening en overige gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten	10	1
Vervoer en communicatie	9	8
Groothandel en handelsbemiddeling	5	29
Industrie	5	14
Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	4	13
Detailhandel en reparatie van consumentenartikelen	3	3
Bouwnijverheid	2	2
Hotels en restaurants	2	1
Groot- en detailhandel, reparatie van auto's, motorrijwielen en consumentenartikelen	1	5
Landbouw, jacht, bosbouw, visserij, winning van delfstoffen	0	0
Totaal	100	100

Grijs: takken die speciaal worden behandeld in onze conjunctuuranalyse.
Bron: NBB, ADSEI

De tabel 3 stelt het aandeel voor van elke activiteitstak in de totale toegevoegde waarde van het gewest, alsook de omzet (bron btw) die door diezelfde takken werd gerealiseerd, uitgedrukt in een percentage van de totale omzet die door alle takken van het gewest werd gerealiseerd. Het onderzoek van deze tabel staat toe zich rekenschap te geven van het verschil dat bestaat tussen de toegevoegde waarde van de verschillende activiteitstakken en van het aandeel in de omzet die zij genereren. De grijs gearceerde delen van deze tabel vermelden de takken die speciaal worden behandeld in de conjunctuuranalyse die in het volgende punt wordt voorgesteld.

• Recente analyse van de conjunctuur via de productiebenadering

De jongste waarden die op nationaal vlak werden waargenomen (tabel 2) tonen aan dat de Belgische economische activiteit tijdens het tweede kwartaal van 2011 dynamisch is gebleven; zelfs al vertraagde het groeitempo aanzienlijk. De jongste resultaten van de vertrouwensenquête bij de gezinnen en de ondernemingen geven aan dat de daling van de groei tijdens de tweede helft van 2011 zou voortduren. Hoewel dergelijke kwartaalramingen niet beschikbaar zijn op gewestelijk vlak⁴, kan de recente conjunctuuranalyse van de Brusselse economische activiteit worden geanalyseerd door zijn toevlucht te nemen tot alternatieve indicatoren. Dit hoofdstuk wil die bekijken volgens de productiebenadering van het bbp, die de evoluties ervan ontbindt per activiteitstak. Daartoe baseert de analyse zich op de gegevens betreffende de omzet per tak volgens de btw-bron en op de resultaten van de conjunctuurenquête van de NBB, die beide maandelijks en snel beschikbaar zijn.

De vorige barometers onderstreepten dat de economische activiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest blijk gaf van een heel goede weerstand tegen de crisis. De gegevens die beschikbaar zijn voor het tweede kwartaal 2011 bevestigen deze tendens, zelfs al wordt tijdens de jongste drie maanden een lichte verzwakking van de Brusselse economische activiteit waargenomen, die overeenstemt met de waarnemingen betreffende de internationale en nationale conjunctuur (hoofdstuk 1 van deze barometer). De conjunctuurindicatoren⁵ tonen in alle activiteitstakken een terugkeer aan naar de langetermijntendens. Tijdens het tweede kwartaal knoopten de groothandel, de industrie en de tak “transport en communicatie” weer aan met activiteitsniveaus die vergelijkbaar zijn met die welke vóór de crisis werden waargenomen, zelfs al vertonen zij weinig dynamische groeipercentsages. De enige schaduwzijde is de tak “vast-

In 2009 vertegenwoordigen de takken “vastgoed, verhuur en diensten aan de ondernemingen” en “financiële activiteiten” ongeveer 40 % van de totale toegevoegde waarde, terwijl de omzet die door deze twee takken werd gerealiseerd gelijk is aan 25 % van de totale omzet die door alle takken van het gewest werd gerealiseerd. Omgekeerd vertegenwoordigt de tak “groothandel en commerciële tussenpersonen” 5 % van de totale toegevoegde waarde, maar de omzet van deze tak vertegenwoordigt een derde van de globale omzet. Dit verschil wordt voornamelijk verklaard door het feit dat de verkoop het belangrijkste deel vormt van de activiteit van die tak.

goed, verhuur en diensten aan de ondernemingen”, waar de activiteit lijkt te krimpen. De meest recente gegevens die gebaseerd zijn op de enquêtes bij de ondernemingen geven aan dat de Brusselse tak van de bouw de komende kwartalen aanzienlijk krachtiger voor de dag zou moeten komen, terwijl de activiteitsvooruitzichten in de handel en de diensten neerwaarts gericht zijn, met name wegens de verslechtering van het gezinsvertrouwen, die hen ertoe aanzet te sparen uit voorzorg en de verslapping van de economische activiteit die zich aftekent bij onze burens.

Industrie

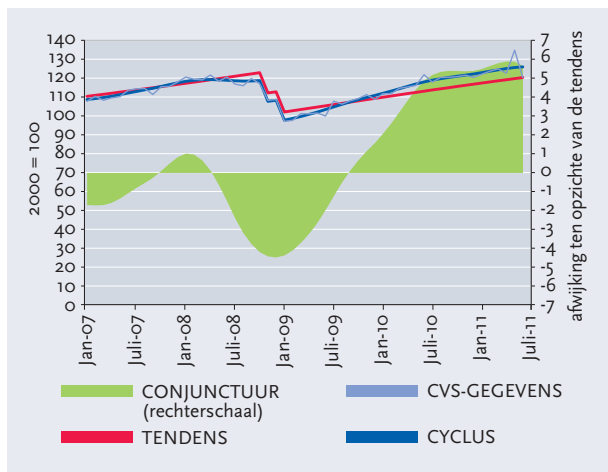
Tijdens het tweede kwartaal 2011 vertraagde het groeitempo van de nationale industriële productie (grafiek 4) en van de industriële omzet in Brussel (grafiek 5). De vastgestelde achteruitgang geeft een duidelijk tegengestelde situatie weer binnen de tak waar de productie van uitrustings- en intermediaire goederen die de buitenlandse vraag dienen te lijden had van de verslapping van de vraag vanwege onze drie belangrijkste handelspartners (Duitsland, Frankrijk en Nederland), terwijl de productie van consumptiegoederen die minder conjunctuurgevoelig zijn, constant bleef. Hoewel de conjunctuurcyclus van het indexcijfer van de nationale industriële productie tijdens het tweede kwartaal 2011 nog altijd boven zijn langetermijntendens evolueert, wijzen de jongste waargenomen waarden op een matiging van de activiteit binnen deze tak. De analyse van de cijfers van de btw wijst eveneens op een afname van de activiteit binnen de industriële takken in Brussel, zelfs al blijft zij momenteel evolueren in een positieve conjunctuurcyclus. De omzet van de tak hervond tijdens de jongste maanden een niveau dat vergelijkbaar is met datgene dat vóór de crisis werd waargenomen. De fase van con-

⁴ Het BISA ontwikkelde een nieuw instrument voor conjunctuuranalyse dat het mogelijk maakt het gewestelijke bbp driemaandelijks te ramen per activiteitstak. De resultaten die door dit nieuwe model worden opgeleverd, werden voor het eerst gepubliceerd in de barometer van april 2011. Wanneer met betrekking tot de methode en de resultaten ervan een voldoende afstand zal zijn verkregen, zullen die van rechtswege in dit hoofdstuk worden opgenomen.

⁵ Zie glossarium.

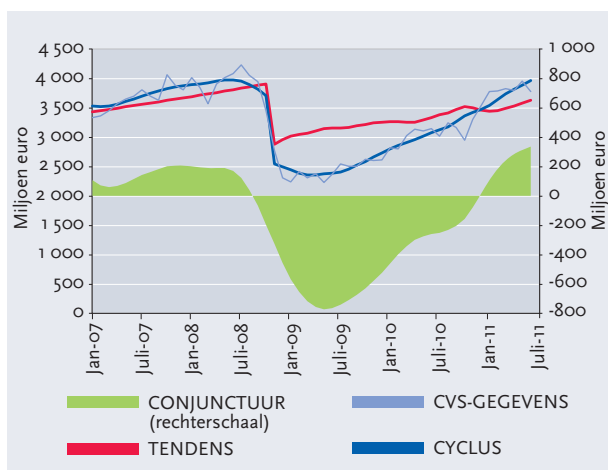
conjunctuurversnelling die bij het begin van het jaar werd ingezet, lijkt echter plaats te ruimen voor een stabilisatiefase. De komende kwartalen zou het groeitempo van de industrie, die in ruime mate afhankelijk is van de buitenlandse vraag, verder kunnen dalen onder invloed van de vertraging van de economische wereldactiviteit (zie hoofdstuk 1) en meer bepaald van de daling van de vraag vanwege onze buurlanden.

GRAFIEK 4 : Conjuncturele evolutie van de nationale productie-index, Industrie (2000=100)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 5 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG (miljoen euro)

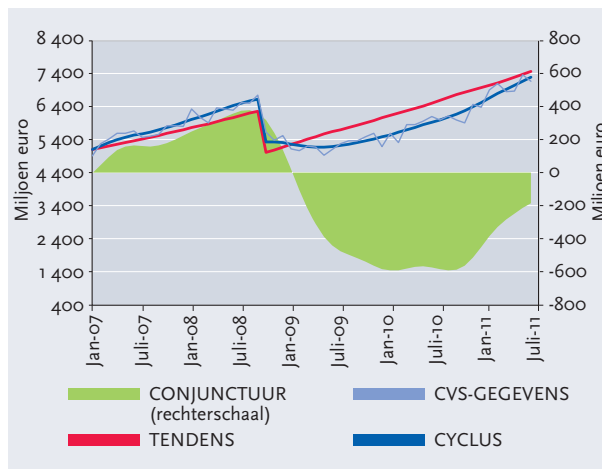
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

Handel

Deze tak wordt gekenmerkt door uitgesproken verschillen tussen groothandel en kleinhandel, zowel qua niveau als qua evolutie.

Het herstel van de activiteit van de **groothandel** die begin 2009 werd ingezet, werd tijdens het tweede kwartaal van dit jaar voortgezet. Zoals de grafiek 6 illustreert, stelt men vast dat het activiteitsvolume de jongste drie maanden in vergelijking met de vorige periode globaal toeneemt, wat het verschijnsel van inhaling van de tendens bevestigt. Gelet op de jongste waargenomen waarden die wijzen op een bepaalde inzinking van de groeidynamiek van deze sector, zou de conjunctuurcyclus de komende maanden de langetermijntendens echter niet overschrijden. De activiteit bij de groothandel, die in het bijzonder de levering van industriële goederen aan alle andere activiteitssectoren (bv. industrie, diensten) omvat, wordt met name afgeremd door de afname van het internationale handelsverkeer (zie deel 1 van deze barometer) die de jongste maanden wordt waargenomen. Gelet op de tendens die wordt aangegeven door de vooruitlopende indicatoren die afkomstig zijn van de enquêtes bij de ondernemingen van de tak en van de verslappening van het internationale handelsverkeer wordt verwacht dat de daling van het groeitempo van de groothandelsactiviteit de komende maanden zal aanhouden.

GRAFIEK 6 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG (miljoen euro)

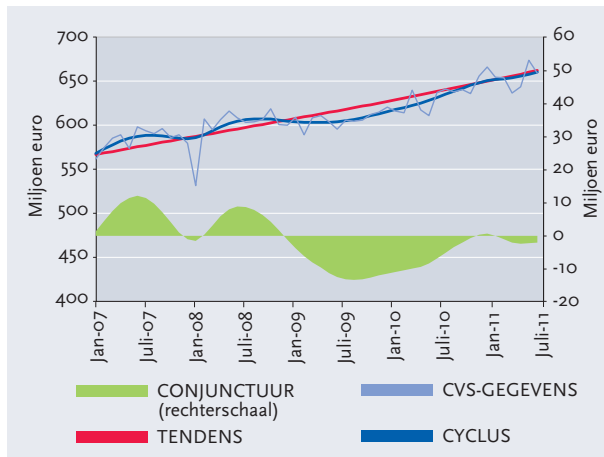
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

Hoewel de omzet in de **kleinhandel** de jongste drie maanden is toegenomen, lijkt de dynamiek die sinds begin 2011 werd waargenomen te zijn gestopt. De activiteiten van de kleinhandel bevinden zich immers opnieuw in een negatieve conjunctuurfase en de afgevlakte curve⁶ die zich boven zijn langetermijntendens bevindt, begint in te zakken (grafiek 7). De gezinnen waarvan de neiging om te sparen zou toenemen ten gevolge van een verslechtering van hun vertrouwen, verminderden hun eindvraag aan de tak. Deze vermindering werd verwacht gelet op de sinds zes maanden waargenomen daling van de vooruitzichten van de vraag

⁶ Zie glossarium.

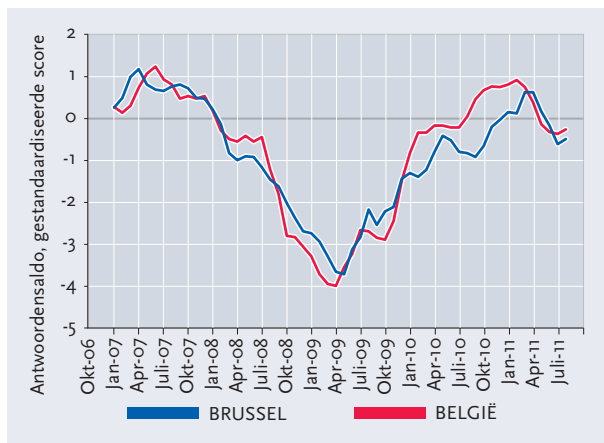
aan de tak (grafiek 8). De resultaten van de enquête naar de vraagvooruitzichten bij de ondernemingen van de tak voorspellen voor de komende maanden geen verbetering van de activiteit binnen deze tak. De hypothese van een opleving met een werkelijk positieve conjunctuur voor 2011 wordt kleiner gelet op de nog broze nationale en internationale context (cf. hoofdstuk 1 van deze barometer).

GRAFIEK 7 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 8 : Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)

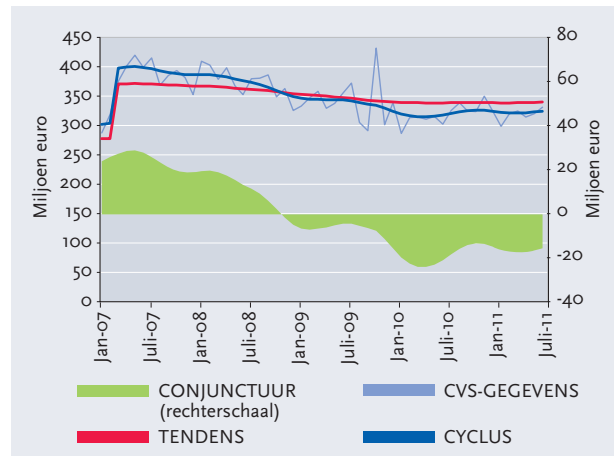
Bron: NBB - berekeningen BISA

Bouw

De omzetgegevens voor Brussel tonen een toename van de activiteit in de sector tijdens de laatste drie maanden, met name wegens de gunstige weersomstandigheden. De omzet van de tak heeft het echter moeilijk om terug te keren naar zijn langetermijntendens en de conjunctuurcyclus blijft evolueren in een negatieve conjunctuurfase. Sinds het herstel dat in 2009 werd ingezet

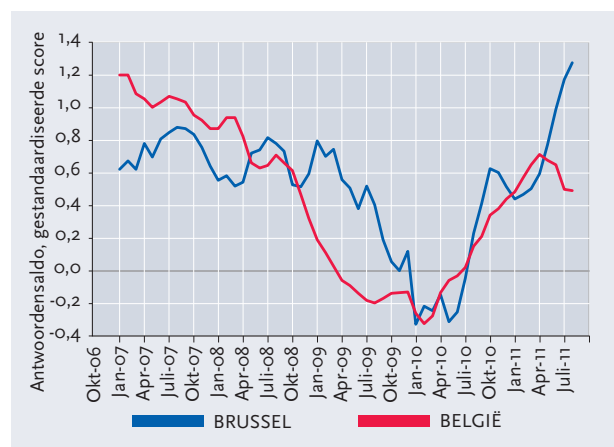
evolueert de tak in een negatieve tendens die gedeeltelijk de conjuncturevoluties versluiert, met een afwisseling tussen episodes van stijging en daling (grafiek 9). De enquêtes betreffende het volume van de orderboekjes (grafiek 10) tonen aan dat laatstgenoemde sinds de maand april opnieuw gevuld raken, waarbij de bedrijfsleiders in Brussel zich optimistischer tonen dan tijdens het eerste kwartaal. Deze positieve visie van de sector wijst op een toekomstige dynamiek in deze tak in Brussel, die echter nog niet tot uiting zou komen in de btw-gegevens van het derde kwartaal. De enquêtegegevens staan niet toe deze positieve evolutie om te zetten op nationaal vlak, aangezien de Belgische ondernemers minder vertrouwen lijken te hebben dan hun Brusselse collega's, wat wijst op een geringere vraag tijdens de komende maanden.

GRAFIEK 97 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 10 : Evaluatie van de orderboekjes in de bouw, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)

Bron: NBB - berekeningen BISA

7 SIG-gegevens = Voor seizoensinvloeden gecorrigeerde gegevens.

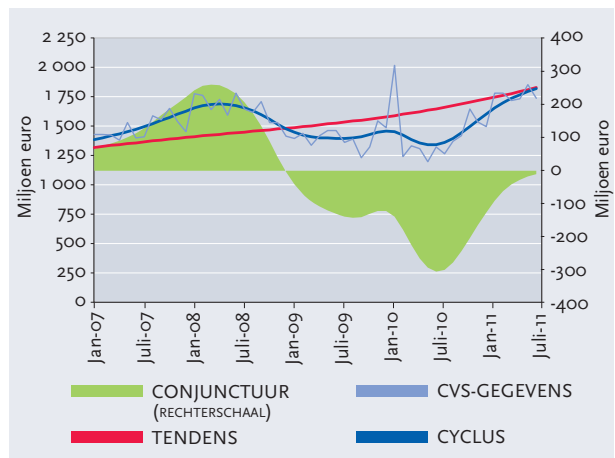
Niet-financiële commerciële diensten

De jongste cijfers die beschikbaar zijn voor de tak “transport en communicatie” tonen een lichte verzwakking van het herstel dat halverwege werd ingezet. Volgens de btw-gegevens was de omzet tijdens het tweede kwartaal 2011 vrij stabiel na de opleving die het vorige kwartaal werd waargenomen. De tak zet zijn stijging naar de langetermijntendens voort, maar gelet op de jongste waargenomen waarden die wijzen op een afname van de groeidynamiek zou de tak die de komende maanden niet overschrijden (grafiek 11). De verslapping van de activiteiten bij de groothandel (grafiek 6), die leidde tot een daling van de transportstromen, zou zich beginnen aftekenen op het niveau van de tak. De komende maanden zou deze neerwaartse tendens aanhouden gelet op de stagnatie van het internationale handelsverkeer, waardoor de vraag aan de tak afneemt. Het deel communicatie van zijn kant zou eveneens vertragen ten gevolge van een versombering van het zakenklimaat bij de dienstactiviteiten.

De opleving die bij het begin van het jaar in de tak “vastgoed, verhuur en diensten aan de ondernemingen” werd waargenomen, werd tijdens het tweede kwartaal 2011 niet voortgezet (grafiek 12). De jongste beschikbare cijfers tonen immers een kentering van deze tendens waarbij de economische cyclus sinds april in een negatievere zone evolueert. De komende maanden verwacht men binnen de tak de voortzetting van deze negatieve tendens door de achteruitgang van de industriële takken in een algemene context van verzwakking van de economische wereldactiviteit.

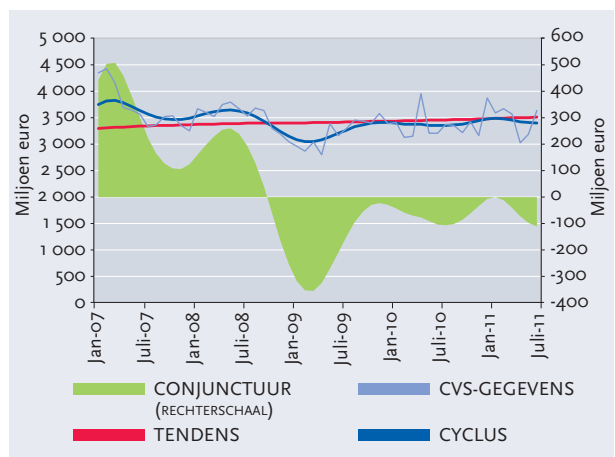
De enquêtes naar de groeivoorzichten (grafiek 13) tonen aan dat de ondernemingshoofden minder vertrouwen hebben in Brussel dan in België, maar er dient aan te worden herinnerd dat de kwestie betrekking heeft op de vergelijking van de komende maanden met de voorbije maanden en dat vanuit dit standpunt de resultaten voor het gewest minder profijt trekken van het “oplevingseffect”. Over het geheel genomen zijn de activiteitsvoorzichten neerwaarts gericht. De waarden die voor deze afgelopen drie maanden worden vastgesteld wijzen immers op een nieuwe afname van het vertrouwen van de ondernemers wat hun activiteitsvoorzichten betreft. Gelet op deze resultaten en op de verslapping die zich aftekent op het vlak van de internationale conjunctuur dreigt de activiteit in de tak van de diensten de komende maanden in een luchtzak te belanden. Deze afname van het vertrouwen lijkt meer uitgesproken in België dan in Brussel. Naar het voorbeeld van de verslapping die in 2010 werd waargenomen zou deze daling van het vertrouwen van de ondernemingshoofden een tijdelijke episode kunnen zijn in het herstelproces dat half 2009 begon. Men zal de volgende waarden inzake activiteitsvoorzichten voor de dienstensector moeten afwachten om verdergaande conclusies te kunnen trekken.

GRAFIEK 11 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en Communicatie, BHG (miljoen euro)

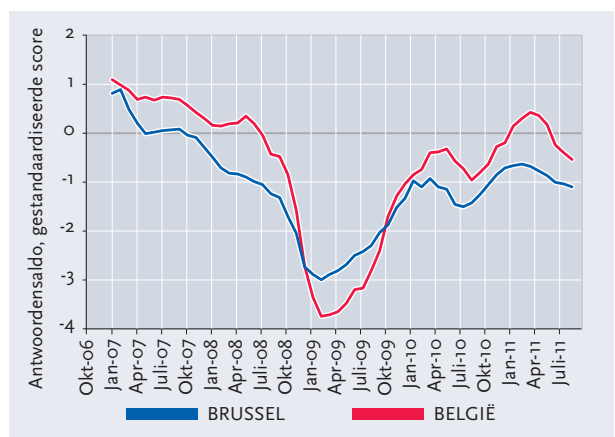
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 12 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Vastgoed, Verhuur en Diensten aan de ondernemingen, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 13 : Activiteitsvoorzichten bij de diensten, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)

Bron: NBB - berekeningen BISA

Financiële diensten

Wat de financiële diensten betreft, is de situatie in Brussel binnen België heel specifiek. Niet alleen is de concentratie van dit soort activiteiten er groter, maar zij is ook van een andere aard. De aanwezigheid van centrale of regionale zetels van grote instellingen leidt immers tot grootbank- en beleggingsactiviteiten waarvan de kenmerken sterk verschillen van de commerciële en kleinhandelsactiviteiten die de overhand hebben op de rest van het nationale grondgebied.

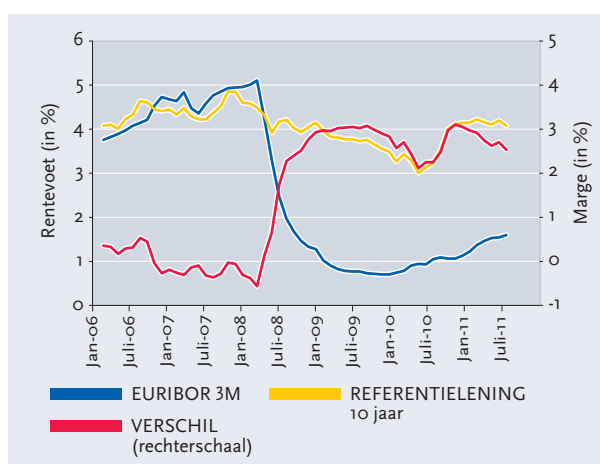
Het is moeilijker om deze bedrijfstak kwantitatief te vatten, omdat deze diensten globaal genomen niet onderworpen zijn aan de btw. De activiteiten van deze sector komen in de conjunctuurenquêtes van de NBB evenmin aan bod. Bijgevolg hebben wij gebruik gemaakt van alternatieve indicatoren die het mogelijk maken de bemiddelingsmarge, een van de belangrijkste determinanten van de toegevoegde waarde voor deze sector, te benaderen. Deze marge varieert volgens het volume van de uitstaande kredieten en het renteververschil tussen leningen op middellange of lange termijn (hier vertegenwoordigd door de rente op de staatsleningen op 10 jaar) en de interbancaire financiering op korte termijn (Euribor op 3 maanden) (grafiek 14).

Dit verschil nam de jongste maanden lichtjes af wegens de stijging van de kortetermijnrenten die werd veroorzaakt door de verhoging in juli van de belangrijkste leidende rentevoet van de ECB en de stabiele evolutie van de renten op 10 jaar, die schommelen in de buurt van 4 %. De vrees die weegt op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën van Griekenland, Ierland, Portugal en Spanje zou de renten op 10 jaar de hoogte kunnen injagen na de lichte ontspanning die in mei werd opgetekend. De komende maanden zou de cyclus van verstrakking van het monetair beleid van de ECB die in april 2011 werd begonnen tot stilstand moeten komen, waardoor de kortetermijnrenten zich tijdens de tweede jaarhelft zouden moeten ontspannen. Men zal echter de waarden van de komende maanden moeten afwachten, alsook de beslissingen van de ECB om conclusies te trekken met betrekking tot de evolutie van de bemiddelingsmarge die de toegevoegde waarde van deze tak bepaalt.

Tijdens de jongste drie maanden stelt men een duidelijke toename vast van de globale uitstaande kredieten die door de Belgische instellingen worden toegekend, wat wijst op een toename van de kredieten die worden toegekend om de investeringen van de ondernemingen te financieren (grafiek 15). Bijgevolg steeg de basis waarop de rentemarge wordt toegepast met het bereiken van een nieuwe top, waardoor het groeipotentieel van de toegevoegde waarde voor de tak verhoogde. Deze evolu-

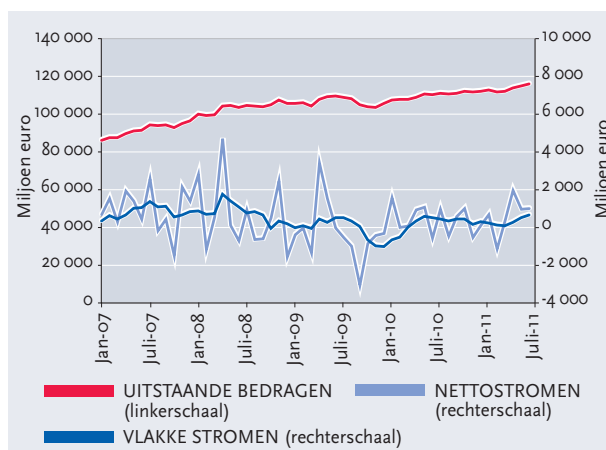
tie werd verwacht gelet op de stijging van het gebruikpercentage van de productiecapaciteiten die begin 2011 werd waargenomen. De daling van de gebruiksgraad van de productiecapaciteiten die tussen april en juli werd waargenomen⁸ zou in de tweede jaarhelft 2011 kunnen leiden tot een verslapping van de productie-investeringen en zodoende van de kredietaanvragen. Bijgevolg zou de komende maanden de groei van de toegevoegde waarde in de tak matig kunnen zijn, in overeenstemming met de perceptie van de veralgemeende vertraging van de economische activiteit op nationaal en internationaal vlak.

GRAFIEK 14 : Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge

Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 15 : Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen, België (miljoen euro)

Bron: NBB - berekeningen BISA

⁸ Volgens de kwartaalenquête naar de productiecapaciteiten daalde de gebruiksgraad van de productiecapaciteiten tussen april 2011 en juli 2011 van 81,2 % tot 79,8 %.

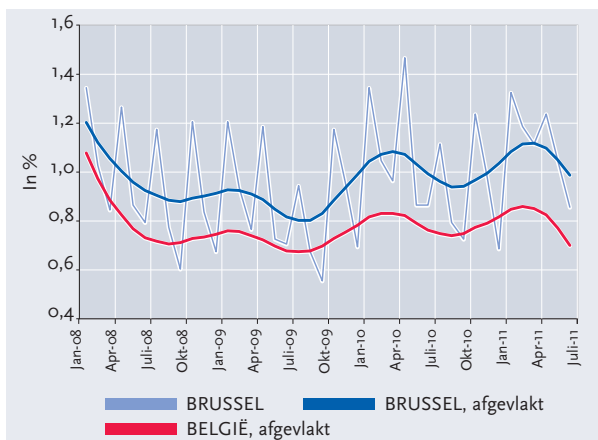
• Ondernemingsdemografie

De grafieken 16 en 17 stellen de evolutie voor van de percentages van oprichting en stopzetting van ondernemingen⁹ in Brussel alsook in België sinds 2008. Deze indicatoren geven een beeld van de weerslag die de evolutie van de conjunctuur kan hebben op de dynamiek bij de ondernemingen. Voor zover deze gegevens worden beïnvloed door een vrij aanzienlijk seizoensgebonden effect is het vooral interessant het niveau te vergelijken van de punten waarop de curve met de jaren van tendens verandert. Tijdens de beschouwde periode registreerde het percentage van oprichting van ondernemingen zijn maximumwaarde in april 2010, in een context die werd gekenmerkt door het economische herstel (grafiek 16). Wat de tendens betreft, stelt men vast dat het hoogtepunt van 2010 hoger ligt dan de hoogste waarde die in 2009 werd waargenomen. Het laagtepunt van de curve in 2010 ligt eveneens hoger dan het minimum dat midden 2009 werd bereikt. De eerste twee kwartalen van 2011 wijzen op een stabilisatie van de evolutie van het percentage van oprichting van ondernemingen in Brussel, waarbij de curve een tendens vertoont die vergelijkbaar is met die van dezelfde periode in 2010. Globaal genomen situeert het gewest zich tijdens de hele beschouwde tijdsperiode boven de nationale waarde.

In 2009, het jaar dat gekenmerkt werd door de financiële en economische crisis, was de tendenscurve van het oprichtingspercentage in Brussel vrijwel doorlopend opwaarts gericht en haalde een piek in januari 2010 (grafiek 17). Dankzij de seizoensgebonden verhoging die zich doorgaans bij het begin van het jaar voordoet, overschrijdt de piek die in het eerste kwartaal 2011 werd waargenomen nog lichtjes die van het jaar voordien. Ondanks de verbetering van het economische klimaat is de situatie dus moeilijk gebleven voor een gedeelte van de Brusselse ondernemingen die zich gedwongen zagen hun activiteit stop te zetten. Net als voor de oprichting van ondernemingen vertoont de hoofdstad over het geheel van de geanalyseerde periode een percentage van stopzetting van ondernemingen dat eveneens hoger ligt dan dat van België.

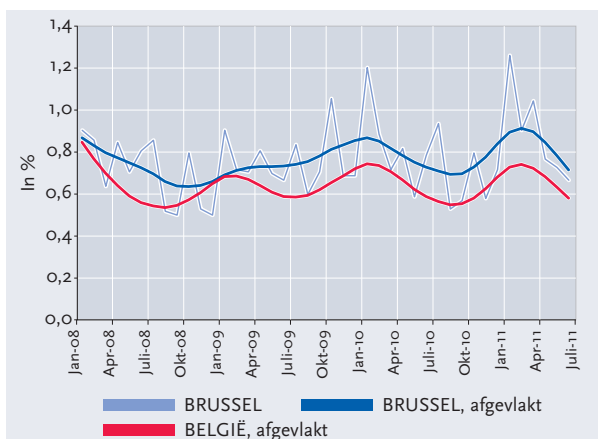
De grafiek 18 toont echter aan dat de jongste vier kwartalen het aantal actieve ondernemingen sneller toenam in Brussel dan op nationaal vlak. Na het dieptepunt dat eind 2009 en begin 2010 werd waargenomen, is het groeipercentage van het aantal Brusselse ondernemingen opnieuw gestegen dankzij de conjunctuuropleving die tijdens het tweede kwartaal 2011 op jaarbasis 2,3 % bedraagt (tegenover 2 % op nationaal vlak). Halverwege 2011, telde men op het grondgebied van het gewest 83 638 actieve ondernemingen, dat is iets minder dan 11 % van het Belgische totaal en meer dan 1 900 eenheden meer dan tijdens dezelfde periode van het jaar voordien.

GRAFIEK 16 : Oprichtingsgraad van ondernemingen, 2008-2011

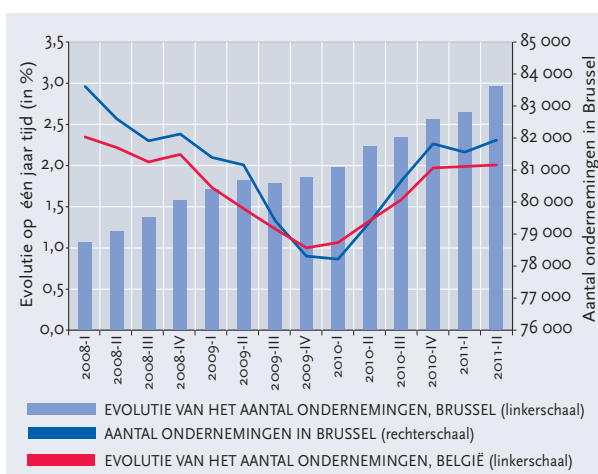
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 17 : Stopzettingsgraad van ondernemingen, 2008-2011

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 18 : Aantal ondernemingen, 2008-2011

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

⁹ Zie het glossarium voor de definitie van de oprichtings- en stopzettingspercentages. De hier beschouwde ondernemingen betreffen enkel de btw-plichtige ondernemingen die in deze hoedanigheid vermeld zijn in de Kruispuntbank van Ondernemingen.

2.2. Arbeidsmarkt

• Huidige situatie

Werkgelegenheid

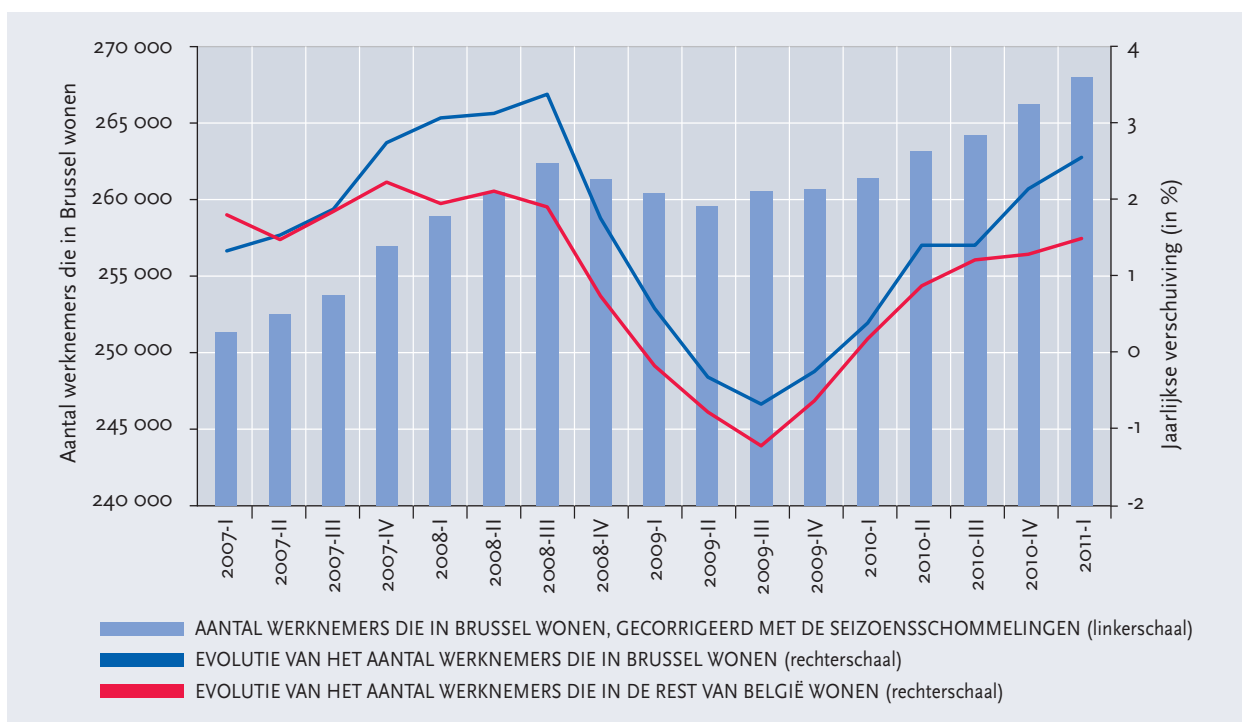
De grafiek 19 geeft de driemaandelijke evolutie weer van het aantal werknemers¹⁰ volgens hun woonplaats, gecorrigeerd met de seizoensverschillen en hun groei met een jaar verschil¹¹. Deze gegevens, die met twee kwartalen vertraging beschikbaar zijn, maken het mogelijk de recente evoluties op de arbeidsmarkt te begrijpen. Zij verschaffen meer specifiek een benadering van de schommelingen van de werkende beroepsbevolking¹².

De grafiek 19 onderstreept met name een doorlopende verhoging van het aantal Brusselse werknemers sinds de periode van inkrimping van de werkende beroepsbevolking tussen eind 2008 en halverwege 2009 zowel in Brussel als in de rest van het land. Ter herinnering, het banenverlies was in die periode beperkter in Brussel dan in de rest van België, met name door zijn specialisatie in de dienstensector.

Het aantal Brusselse werknemers neemt dus nu sinds zeven kwartalen toe. Bovendien is deze groei hoe langer hoe krachtiger, met groeipercentages die vergelijkbaar zijn met die welke vóór de crisis golden. Het groeipercentage van het eerste kwartaal 2011 bedroeg 0,7 % (op kwartaalbasis), wat tot de grootste behoort die sinds 2003 werden waargenomen. Voorts dient opgemerkt te worden, dat deze groei sterker is dan in de rest van het land. Sinds het tweede kwartaal 2007 vertoont de hoofdstad groeipercentages van de werkende beroepsbevolking die hoger zijn dan die van de rest van België.

Het eerste kwartaal 2011 telde men ongeveer 268 000 Brusselse werknemers.

GRAFIEK 19 : Evolutie van het aantal werknemers, 2007-2011

Bron: RSZ - berekeningen BISA

¹⁰ Het betreft in feite het aantal werknemers onderworpen aan de sociale zekerheid, maar deze categorie benadert het aantal werknemers zeer correct.

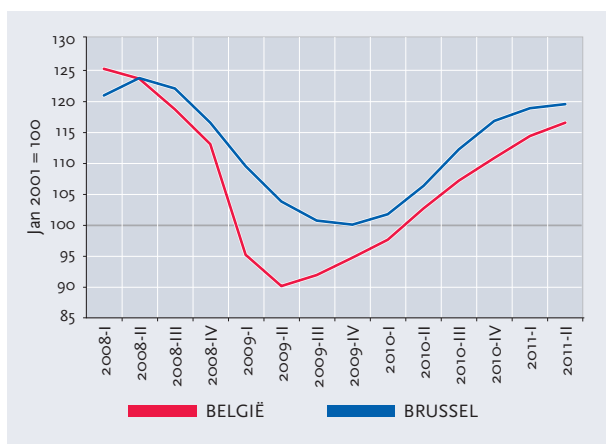
¹¹ Wat toestaat de seizoensinvloeden te corrigeren waaraan deze variabele sterk onderhevig is. De groei met een jaar verschil stemt in feite overeen met een percentage op jaarbasis. Zie glossarium voor meer informatie.

¹² Zie glossarium.

Een andere manier om de recente evoluties op de arbeidsmarkt te begrijpen, bestaat erin de schommelingen te bestuderen in het aantal uren uitzendarbeid dat in Brussel en op nationaal vlak wordt gepresteerd (grafiek 20). Deze indicator is des te interessanter omdat hij beschikbaar is met minder vertraging dan de indicator van de werkende actieve bevolking¹³, omdat hij bijzonder conjunctuurgevoelig is en hij een vooruitlopend karakter heeft in vergelijking met de andere statistieken van de arbeidsmarkt.

De analyse van de grafiek 20 stelt ons in staat een verschil vast te stellen in de evolutie van het aantal uren gepresteerd uitzendarbeid tussen het nationale en het gewestelijke niveau. De uitzendactiviteit in Brussel reageert immers met ongeveer twee kwartalen vertraging in vergelijking met die in België. Bijgevolg knoopte de hoofdstad op kwartaalbasis pas zes maanden later dan België opnieuw aan met positieve groeipercentages, namelijk in de loop van het derde kwartaal 2010. De uitzendsector van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd echter minder hard getroffen door de crisis dan die van België. Zijn niveau (uitgedrukt in vergelijking met de waarde ervan in 2001) is dus altijd hoger gebleven dan dat van België, zelfs al kon geen van beide geografische entiteiten haar niveau van voor de crisis opnieuw halen. Terwijl het aantal uur uitzendarbeid vrijwel het hele jaar 2010 door (op kwartaalbasis) extreem krachtige groeipercentages vertoonde (begrepen tussen 4,1 % en 5,6 %) zijn die van de eerste helft van 2011 bovendien heel wat geringer (1,7 % tijdens het eerste kwartaal 2011 en 0,6 % tijdens het tweede kwartaal). Dit zou erop kunnen wijzen dat de binnenlandse werkgelegenheid en dus eventueel de werkende beroepsbevolking de komende maanden zouden blijven groeien, maar misschien met een enigszins lager tempo dan datgene waaraan de jongste gegevens van de RSZ ons gewoon hadden gemaakt.

GRAFIEK 20 : Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzending sector

Bron: Federgon - berekeningen BISA

Werkloosheid

De sterke toename van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) stopte halverwege 2010 en ruimde de plaats voor een ommekeer. Tussen september en december 2010 daalde het aantal NWWZ immers met 5 %.

Deze verbetering was echter maar van korte duur. De daling van het aantal werklozen stopte immers begin 2011. Tijdens de eerste twee kwartalen 2011 had het aantal werklozen de neiging te stagneren (grafiek 21) en dit ondanks het herstel van de economische activiteit gevolgd door die van de werkgelegenheid. Het aantal NWWZ daalde immers lichtjes (met 1,6 %). Men dient er echter aan te herinneren dat het aantal werklozen een variabele is die sterk is onderworpen aan de seizoensverschillen. Over het algemeen heeft zij de neiging af te nemen tijdens het eerste semester van een jaar. Bijgevolg verdwijnt de vermindering van het aantal NWWZ volledig zodra de gegevens zijn gecorrigeerd voor de seizoensverschillen en ruimen zij de plaats voor een status-quo.

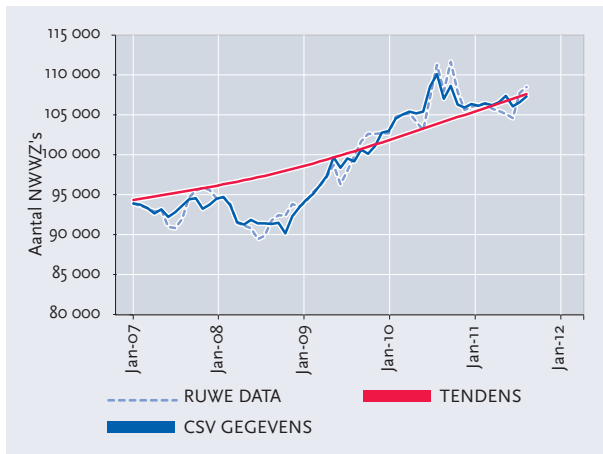
In juli en augustus neemt het aantal NWWZ opnieuw toe onder impuls van met name de inschrijving bij Actiris van de recentelijk afgestudeerde jongeren, met een stijging van 3,6 % tussen juni en augustus 2011 (en van 1,2 % na de correcties voor de seizoensverschillen).

Volgens de jongste gegevens die beschikbaar zijn voor augustus 2011 bedroeg het aantal NWWZ uiteindelijk 108 173 eenheden, wat een vrijwel identieke situatie is als die van augustus 2010 (+0,4 %).

Tot slot dient opgemerkt te worden, dat de opwaartse richting van de werkloosheidstendens geenszins verzwakt. Het is bovendien heel waarschijnlijk dat de huidige tendens de komende maanden zal worden voortgezet, of zelfs nog zal worden versterkt. De herfst is in tegenstelling tot de lente structureel weinig gunstig, aangezien de jongeren die de school verlaten zich massaal inschrijven op de lijsten van werkzoekenden van Actiris, waardoor de werkloosheid de komende maanden nog zal toenemen.

Bepaalde sociaal-economische categorieën zijn kwetsbaarder dan andere op de arbeidsmarkt. Brussel wordt gekenmerkt door een hoger aandeel jonge werklozen in vergelijking met andere plaatsen, alsook door laaggeschoolde werklozen. Bijgevolg is het interessant te kijken naar de kwartaal-evolutie van deze heel specifieke categorieën. De grafieken 22 en 23 geven de bijdragen tot de groei van het aantal NWWZ van de verschillende categorieën van werklozen per leeftijdsklasse en kwalificatieni-

¹³ Deze indicator is beschikbaar met een kwartaal vertraging. Opgemerkt dient te worden, dat hij eerder als referentie-index dient voor de binnenlandse werkgelegenheid, dan voor de werkende beroepsbevolking, gezien de problematiek van de pendelaars in Brussel.

GRAFIEK 21 : Evolutie van het aantal NWWZ's in Brussel, 2007 - 2011

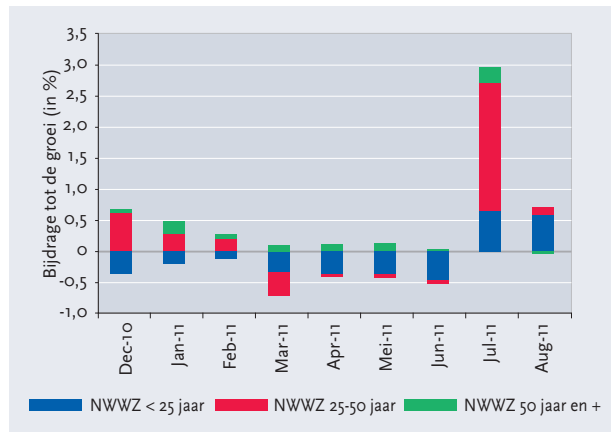
Bron: Actiris - berekeningen BISA

veau. Zij tonen met name aan dat de toename van de werkloosheid die in juli en augustus werd waargenomen in het bijzonder te wijten is aan de werklozen van minder dan 25 jaar en aan de hooggeschoolde werklozen.

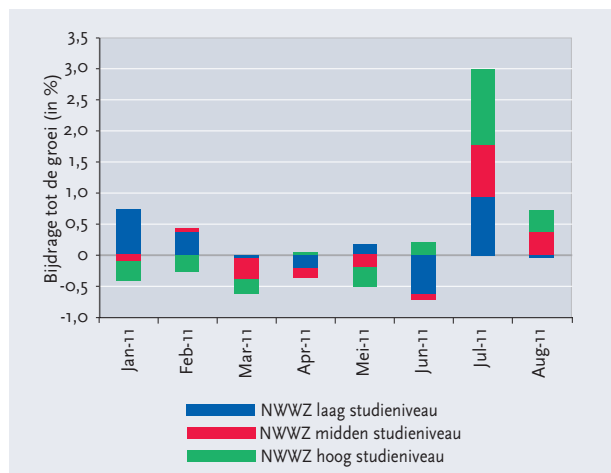
Er dient met name te worden opgemerkt dat de sterke vermindering van het aantal jonge werklozen van minder dan 25 jaar (met een daling van 24 %) die in oktober 2010 werd ingezet in juli werd onderbroken. Deze ommekeer was voorspelbaar en werd in de vorige barometer aangekondigd. De periode juni-september wordt immers gekenmerkt door de instroom op de arbeidsmarkt van de pas afgestudeerden. Tussen juni en augustus nam het aantal jonge werklozen bijgevolg met iets minder dan 10 % toe (en dat aantal zal in september waarschijnlijk nog aangroeien). Deze verhoging slaagde er echter niet in de verbetering van de situatie van de jongeren op de arbeidsmarkt te neutraliseren, die de jongste maanden werd waargenomen, aangezien het aantal jonge werklozen tussen augustus 2010 en augustus 2011 met 6 % daalde.

De slechte scores die door de werkloosheidsvariabele werden genoteerd, troffen ook de categorie van de gemiddeld en hooggeschoolde NWWZ, waarvan het aantal de jongste maanden afnam. Bijgevolg nam het aantal gemiddeld geschoolden tussen juni en augustus met 6 % toe. De groei bedroeg 12 % voor de hoogst geschoolden.

De stijging van het aantal werklozen dat in juli en augustus werd waargenomen, spaarde echter meer de categorieën van de laaggeschoolden en van de werklozen van meer dan 50 jaar, waarbij deze twee categorieën hun aantal tijdens de jongste twee maanden zagen afnemen.

GRAFIEK 22 : Bijdrage tot de groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse

Bron: Actiris - berekeningen BISA

GRAFIEK 23 : Bijdrage tot de groei van het aantal NWWZ per kwalificatieniveau

Bron: Actiris - berekeningen BISA

• Vooruitzichten

Werkgelegenheid

De conjunctuurenquêtes van de NBB¹⁴ bevatten specifieke vragen met betrekking tot de werkgelegenheidsprognoses in de sectoren van de industrie, de bouw en de zakelijke dienstverlening voor de komende drie maanden. De resultaten worden weergegeven in grafiek 24.

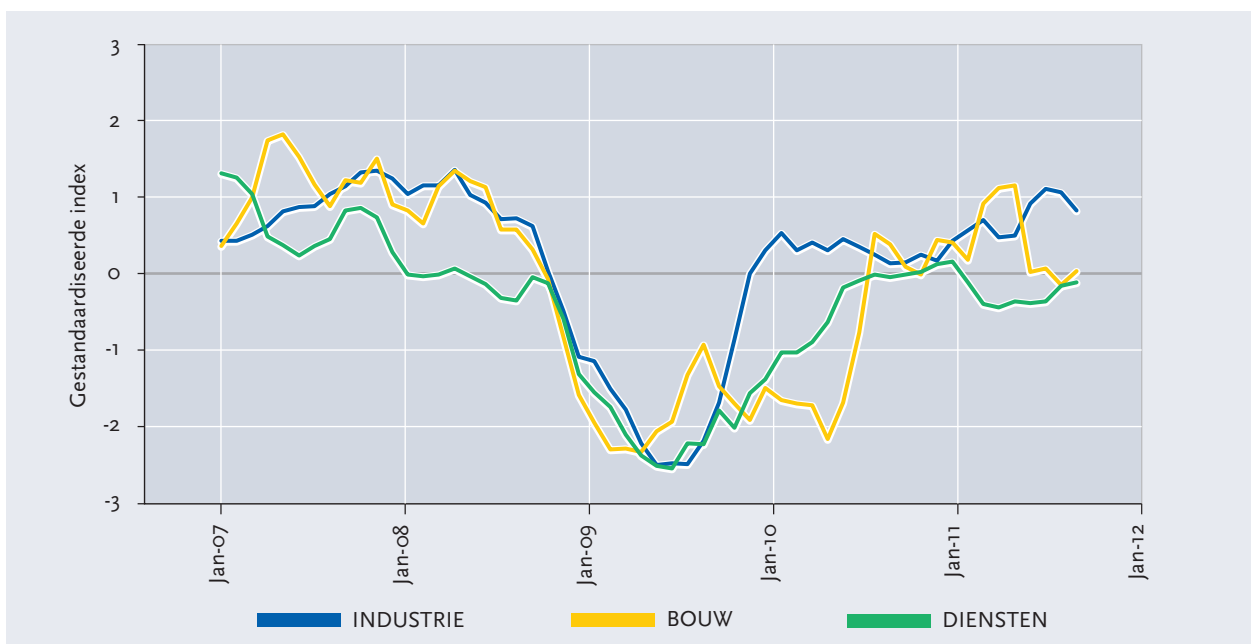
In de context van onzekerheid die momenteel zowel in België als in de rest van de wereld heerst met betrekking tot de toekomstige evoluties van de economische activiteiten (cf. eerste deel) lijken de bedrijfsleiders niet echt goed te weten waar zij aan toe zijn, met als gevolg dat de curven van de aanwervingsvooruitzichten van de ene barometer tot de andere van richting veranderen (opwaarts of neerwaarts).

Deze publicatie vormt daarop geen uitzondering. We stellen immers vast dat sinds de verschijning van de jongste conjunctuurbarometer de situatie compleet is omgegooid. Het vertrouwen van de ondernemingshoofden van

de tak van de industrie lijkt opnieuw te zijn verslechterd, waarbij zij uitpakken met eerder slappe aanwervingsvooruitzichten. De indicator van de aanwervingsvooruitzichten betreffende deze sector maakte een ommekeer en is nu neerwaarts gericht, zelfs al handhaaft hij zich boven zijn historisch gemiddelde.

De indicatoren betreffende de sectoren van de diensten aan de ondernemingen en de bouw bevinden zich opnieuw allebei op het niveau van hun historisch gemiddelde. De indicator betreffende de sector van de bouw is de jongste drie maanden status quo. Die van de diensten kende een groeikwartaal. Gezien het overwicht van de dienstensector in de Brusselse economische activiteit blijft dit een goed voorteken wat de aanwervingsvooruitzichten voor de komende maanden betreft. Het valt immers te verwachten dat de stijging van de werkgelegenheid die de jongste maanden werd waargenomen, tot het jaareinde wordt voortgezet.

GRAFIEK 24 : Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, voortschrijdende gemiddelden

Bron: NBB - berekeningen BISA

De laatste extrapolaties van het gewestelijke macro-economische model "HERMREG" voor de periode 2010-2016 geven ons meer informatie over de ontwikkeling op langere termijn van de werkgelegenheid in het Brusselse Gewest. De analyse van de resultaten toont aan dat de Brusselse werkgelegenheid in 2011 zou toenemen met 0,7 %, wat overeenstemt met een nettocrea-

tie van 5 000 arbeidsplaatsen, in hoofdzaak bij de "andere commerciële diensten" en "gezondheid en sociale actie". Op middellange termijn zou de interne Brusselse werkgelegenheid toenemen met hetzelfde tempo als datgene dat wordt waargenomen in de twee overige gewesten, namelijk 1,0 % (zie het dossier dat is uitgewerkt in deel 3 van deze publicatie).

¹⁴ Zie glossarium.

Werkloosheid

Grafiek 25 vergelijkt de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden van het gewest met de evolutie van de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt¹⁵, vertraagd met 13 maanden. Laatstgenoemde maakt het mogelijk de evolutie op korte termijn vast te stellen van de adequatie tussen arbeidsaanbod en arbeidsvraag in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

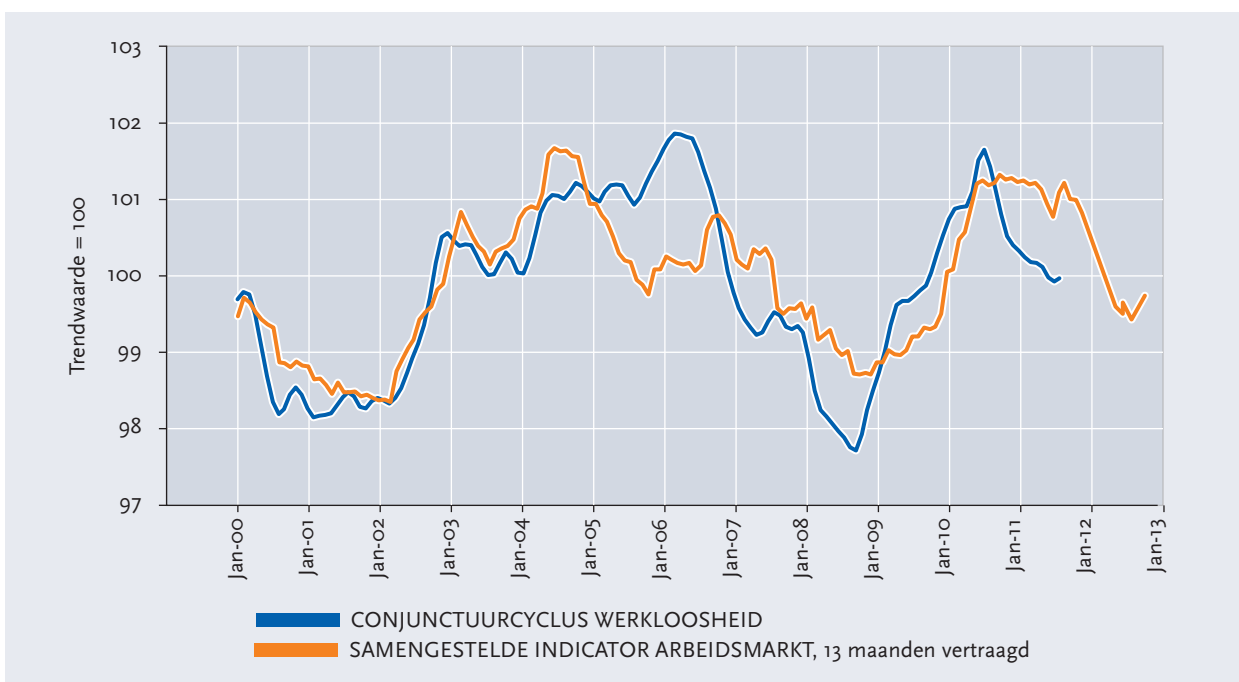
Sinds de verschijning van de jongste barometer deden zich maar heel weinig veranderingen voor. De verwerking van de recentste beschikbare gegevens deden het einde van de conjunctuurcurve alleen maar naar rechts verschuiven en lichtjes verhogen. Bijgevolg zijn de gevolgtrekkingen die drie maanden geleden werden gemaakt nog altijd actueel.

De conjunctuurcyclus van het aantal niet-werkende werkzoekenden is neerwaarts gericht sinds iets meer dan een jaar nu (grafiek 25). Dit maakte het hem moge-

lijk opnieuw zijn langetermijnniveau te halen, dit is de tendens die van zijn kant nog altijd opwaarts gericht is (cf. grafiek 21). De conjunctuurverbetering die men nu sinds een jaar waarneemt, slaagt er dus niet in de structurele tendens van de werkloosheid te veranderen.

Deze waarnemingen sluiten aan bij de extrapolaties op middellange termijn van het HERMREG-model dat wordt voorgesteld in het dossier van deze barometer. Het aantal werkzoekenden zou de komende maanden nog moeten blijven toenemen, maar met hoe langer hoe minder belangrijke groeipercentages, en beginnen te verminderen vanaf 2013. Pas op dat ogenblik zou de groei van de actieve beroepsbevolking kleiner zijn dan die van de tewerkgestelde actieve beroepsbevolking. Die zou immers profiteren van het zeer goede gedrag van de binnenlandse werkgelegenheid, die gemiddeld met 1,0 % per jaar zou aangroeiën, waarbij een belangrijk aandeel van deze arbeidsplaatsen rechtstreeks naar de Brusselaars zou gaan.

GRAFIEK 25 : Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal NWWZ in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron: NBB - berekeningen BISA

¹⁵ Zie glossarium.

3. Dossier :

Gewestelijke economische vooruitzichten 2010-2016¹⁶

3.1. Inleiding

De resultaten van de jongste gewestelijke economische vooruitzichten betreffende de periode 2010-2016 werden eind juni 2011 gepubliceerd¹⁷. Onder de coördinatie van het Federaal Planbureau (FPB) werkt het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) sinds zes jaar samen met zijn Vlaamse en Waalse collega's mee aan de ontwikkeling van het HERMREG-model dat het mogelijk maakt deze vooruitzichten op te stellen. Het betreft een multiregionaal en multisectoraal model dat gebaseerd is op een macro-economische benadering van het "top down"-type. De derwijze verkregen gewestelijke extrapolaties zijn compleet samenhangend met de resultaten van de nationale economische vooruitzichten die voortvloeien uit HERMES-model dat in mei 2011 door het FPB werd voorgesteld. Zij integreren dus de informatie die tot dusver bekend is¹⁸. Het HERMREG-model doet een beroep op verschillende modules, met name voor de demografische variabelen, de macro-economische aggregaten, die van de arbeidsmarkt of die van de inkomstenrekeningen van de gezinnen. De extrapolaties

berusten op de gegevens van de gewestelijke boekhouding die worden gepubliceerd door het Instituut van de nationale Rekeningen en die beschikbaar zijn voor de periode 1995-2009 (2008 voor bepaalde variabelen).

Dit dossier stelt de belangrijkste resultaten voor van de gewestelijke economische vooruitzichten 2010-2016 en besteedt daarbij bijzondere aandacht aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en verstrekt bepaalde bijkomende toelichtingen. Met de mogelijkheid voortaan wat afstand te nemen maken de nieuwe extrapolaties het met name mogelijk de al dan niet permanente gevolgen van de crisis voor de Brusselse economische activiteit te belichten.

Het volgende onderdeel is gewijd aan de macro-economische en sectorale evoluties, eerst op nationaal vlak en vervolgens op het niveau van Brussel. De extrapolaties betreffende de rekeningen van de Belgische en Brusselse gezinnen worden geanalyseerd in het laatste onderdeel van dit dossier.

3.2. Macro-economische en sectorale evoluties

• Nationale context

Het referentiescenario dat op nationaal vlak in aanmerking wordt genomen, berust op een snelle uitstap uit de crisisperiode (vanaf midden 2009), maar met vrij gematigd herstel van de groei van de Belgische economie. Na een stijging met 2,1 % in 2010 onder impuls van de opnieuw positief geworden internationale conjunctuur zou het nationale bbp in volume in 2011 en 2012 met 2,2 % moeten toenemen, nog meer gesteund door het herstel van de binnenlandse vraag (tabel 4). Dit tempo zou gemiddeld gehandhaafd blijven tijdens het tweede deel van de extrapolatieperiode.

In termen van activiteitstakken profiteerde productie van de fabrieksindustrie, die voor een groot gedeelte bestemd is voor de export, van het herstel van de internationale handel in 2010, in het bijzonder wat de intermediaire (+6,1 %) en de uitrustingsgoederen (+5 %) betreft. Voor hetzelfde jaar registreerden de commerciële diensten in hun geheel een groei van de toegevoegde waarde die duidelijk minder groot was in vergelijking met de takken van fabrieksproducten, met de opmerkelijke uitzondering van de handel en de horeca (+3,2 %). In de bouw bleef de evolutie in 2010 lichtjes negatief (-0,4 %) na een al moeilijk jaar 2009.

¹⁶ Dit dossier werd opgesteld door Pierre-François Michiels, deskundige bij het BISA.

¹⁷ De geïnteresseerde lezer vindt het volledige verslag alsook de statistische bijlagen op de site van het BISA (<http://www.brussel.irisnet.be/over-het-gewest/studies-en-statistieken/publicaties/het-hermreg-project>)

¹⁸ Het Federaal Planbureau ging in september 2011 over tot een herziening van de nationale vooruitzichten in het kader van economische vooruitzichten die werden gerealiseerd voor de economische begroting, waardoor de komende gewestelijke vooruitzichten zouden moeten worden gewijzigd.

Dankzij de opleving van de binnenlandse vraag in 2011 en 2012 zou de groei van de toegevoegde waarde bij de commerciële diensten en de bouw zich versterken, terwijl omgekeerd de fabrieksindustrieën een verzwakking zouden kennen. Met gemiddelde percentages in de buurt van 3 % over de periode 2013-2016 zijn het de takken van de gezondheidszorg en van de sociale actie alsook van de andere commerciële diensten die voor een groot gedeelte zouden bijdragen tot de groei van het nationale bbp op middellange termijn. Hoewel minder dynamisch zou de sector van de handel en de horeca echter een belangrijke bijdrage blijven leveren tot de economische activiteit van het land. Globaal genomen zou de wegging van de commerciële diensten tijdens de extrapolatieperiode blijven toenemen, van 63 % in 2010 tot 64,5 % in 2016, wat bijgevolg de grondtendens naar de uitbreiding van de tertiaire sector in de Belgische economie zou bevestigen.

Op het vlak van de werkgelegenheid toont de tabel 4 dat de beperkte daling die in 2009 werd waargenomen in 2010 werd gevolgd door een snelle terugkeer naar een positieve evolutie van de creatie van arbeidsplaatsen. Het herstel van de aanwervingen bij de commerciële diensten (+46 000 eenheden) maakte het immers mogelijk de constante structurele daling van de fabriekswerkgelegenheid te compenseren (-20 000 eenheden). De takken van de gezondheidszorg en van de sociale actie alsook van de overige commerciële diensten tonen zich opnieuw het meest dynamisch wat betreft bijdrage tot de groei van de werkgelegenheid. Op middellange termijn zou die zich moeten handhaven op een jaartempo van 1 %, hoewel de totale werkgelegenheid van België over het geheel van de extrapolatieperiode met ongeveer 48 000 eenheden per jaar zou toenemen. Het werkgelegenheidspercentage zou van 63,4 % in 2010 stijgen tot 65,6 % in 2016, terwijl het werkloosheidspercentage tijdens dezelfde periode van 12,6 % zou zakken tot 11 %.

TABEL 4 : Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie

					Gemiddelden	
	2009	2010	2011	2012	2010-2016	2013-2016
Bbp in volume (groei in %)	-2,8	2,1	2,2	2,2	2,2	2,2
Index van de consumptieprijzen (groei in %)	-0,1	2,2	3,5	2,0	2,3	2,0
Totale binnenlandse werkgelegenheid (in duizendtallen) (1)	4 438,0	4 466,7	4 509,6	4 554,7	4 605,6	4 748,3
Totale binnenlandse werkgelegenheid (groei in %)	-0,4	0,6	1,0	1,0	1,0	1,0
Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen) (1) (2)	645,7	653,7	646,0	643,1	630,6	596,0
Werkloosheidsgraad, concept FPB (1) (2)	12,5	12,6	12,3	12,2	11,9	11,0
Werkgelegenheidsgraad, definitie FPB (1) (2)	63,4	63,4	63,6	64,0	64,4	65,6
Reële productiviteit per hoofd (groei in %) (3)	-2,7	1,2	1,1	1,0	1,1	1,1
Reële loonkosten per hoofd (groei in %) (4)	2,0	-1,4	-0,1	0,8	0,8	1,5

(1) In de kolom 2013-2016 wordt de waarde op het einde van de periode (2016) weergegeven.

(2) Zie glossarium.

(3) Marktbedrijfstakingen.

(4) Loonkosten van de marktbedrijfstakingen voor aftrek van loonsubsidies.

Bron: HERMREG

• Macro-economische resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De nieuwe gewestelijke extrapolaties kaderen in de context van de uitstap uit de crisis die in aanmerking werd genomen in het nationale referentiescenario dat wordt gekenmerkt door een terugkeer naar een gematigde groei. In dit kader geven de resultaten aan dat Brussel iets minder zou hebben geprofiteerd van de internationale conjunctuuropleving dan de twee andere gewesten, met een stijging van zijn bbp in volume van 1,9 % in 2010, tegenover respectievelijk 2 % en 2,2 % in het zuiden en het noorden van het land (tabel 5). Omgekeerd gaf de hoofdstad in 2009 blijk van een betere weerstand op het hoogtepunt van de recessie, waarbij de daling van

haar ppb beperkt bleef tot -0,3 % (-2,8 % op nationaal vlak). In beide gevallen worden deze evoluties verklaard door de structuur van de Brusselse economische activiteit die meer is toegespitst op de tertiaire sector en waar de fabrieksindustrie nog slechts 5 % van de totale toegevoegde waarde vertegenwoordigt. Bijgevolg is het gewest minder blootgesteld aan de schokken waardoor het internationale handelsverkeer werd getroffen. Tegelijk kon het steunen op de bijzonder dynamische prestaties van de tak van de andere commerciële diensten, die meer dan een vierde vertegenwoordigt van de Brusselse toegevoegde waarde.

TABEL 5 : Voornaamste macro-economische resultaten : Brussels Hoofdstedelijk Gewest

					Gemiddelden			
	2009	2010	2011	2012	1996-2002	2003-2009	2010-2016	2013-2016
Bbp in volume (1)	-0,3	1,9	2,1	2,3	2,8	1,3	2,1	2,1
Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	-0,5	1,7	1,9	2,3	2,7	1,3	2,1	2,2
Bruto-investeringen in volume (1) (2)	-2,8	-1,4	0,3	3,5	3,9	1,6	1,7	2,5
Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1)	-0,9	1,3	1,2	1,2	2,0	0,9	1,1	1,0
Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1) (3)	1,6	-2,6	-0,7	0,5	1,5	-0,3	0,4	1,4
Binnenlandse werkgelegenheid								
<i>Totale binnenlandse werkgelegenheid (in duizendtallen) (4)</i>	674,2	677,5	682,5	689,3	631,1	663,7	697,3	718,5
<i>Wijziging (in duizendtallen)</i>	1,2	3,3	5,0	6,8	5,5	3,4	6,3	7,3
<i>Wijziging (in %)</i>	0,2	0,5	0,7	1,0	0,9	0,5	0,9	1,0
Werkgelegenheidsgraad, definitie FPB (4) (5)	58,6	58,2	58,1	58,2	57,3	59,3	58,6	59,3
Werkloosheid								
<i>Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen) (4) (5)</i>	109,3	115,8	117,9	119,1	88,7	105,2	118,2	117,5
<i>Werkzoekenden (in duizendtallen) (4)</i>	99,3	106,3	108,6	109,8	74,7	92,9	108,5	107,0
<i>Werkloosheidsgraad, concept FPB (4) (5)</i>	20,5	21,2	21,2	21,1	19,8	20,6	20,6	19,5
<i>Werkloosheidsgraad, excl. Oudere werklozen (4)</i>	19,0	19,8	19,9	19,7	17,2	18,6	19,2	18,1

(1) Groeivoet in %.

(2) Excl. investeringen in gebouwen.

(3) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(4) In de kolom 2013-2016 wordt de waarde op het einde van de periode (2016) weergegeven.

(5) Zie glossarium.

Bron: HERMREG

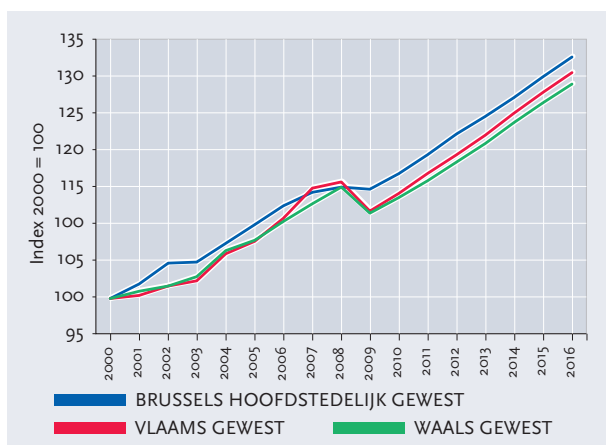
Het groeitrajec van de gewestelijke bbp's, als index vanaf het jaar 2000 weergegeven in grafiek 26 onthult dat zelfs hoewel het herstel in Brussel lichtjes minder uitgesproken was het gewest er toch goed uitkomt indien men de hele episode van de economische crisis beschouwt. Het was immers de enige van de drie entiteiten die vanaf 2010 haar niveau van vóór de recessie overschreed. Grafiek 27 toont echter eveneens aan dat de weerslag van de crisis permanent zou zijn in termen van niveau van het bbp, zowel voor de hoofdstad als voor de twee andere gewesten. Aangezien de gemiddelde groeitempo's van na de crisis vrijwel dezelfde zijn als die van het vorige decennium zou het rijkdomtekort niet kunnen worden ingehaald.

In 2011 en 2012 zou de versterking van de binnenlandse vraag ten goede komen aan de dienstenactiviteiten die in de hoofdstad massaal aanwezig zijn en het Brusselse ppb toestaan opnieuw aan te knopen met hogere groeipercen- tages dan diegene die in 2010 werden waargenomen. Op middellange termijn zou de bijdrage van de verschillende componenten van de gewestelijke bbp's zich stabiliseren en zou elk gewest een reëel groeitempo vinden in de buurt van zijn tendensevolutie. Tussen 2013 en 2016 zou Brussel een stijging noteren van gemiddeld 2,1 % per jaar, een verschil van 0,1 % in vergelijking met Vlaanderen.

Net zoals voor het bbp zou de inkrimping van de **investe- ringen** door de ondernemingen in 2009 minder uitgesproken zijn geweest in Brussel (-2,8 %) dan in de rest van het land (-6,4 %), gedeeltelijk door de daling die al in 2008 werd waargenomen (tabel 5). Het herstel van de investeringen in de hoofdstad zou vervolgens uitblijven, aangezien de groei in 2010 negatief zou blijven (-1,4 %, een waarde in de buurt van het nationale gemiddelde) en nauwelijks positief in 2011 (slechts +0,3 % terwijl België al een stijging met 4 % zou registreren). Het is pas in het tweede deel van de extrapolatie dat de Brusselse onderne- mingen een constante groei van hun brutovorming van hun vast kapitaal zouden terugvinden van gemiddeld 2,5 % per jaar tussen 2013 en 2016 (dit is slechts 0,1 procentpunt minder dan het Belgische niveau).

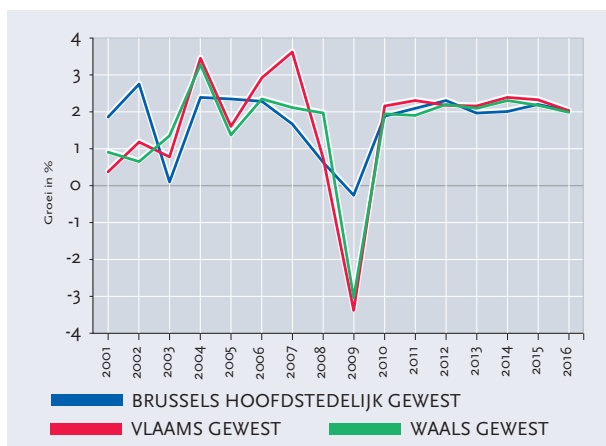
Voor zoveel Brussel te lijden heeft van een hoog niveau van structurele werkloosheid is het interessant te zien of zijn op middellange termijn geprojecteerde groeiprestaties gepaard gaan met het **creëren** van extra **arbeidsplaatsen**, zelfs al zou slechts een gedeelte daarvan ten goede komen aan de Brusselaars. Wegens een minder uitgesproken recessie dan in de rest van het land en dankzij de diverse anticrisismaatregelen, met name inzake tijdelijke werk- loosheid bleef de weerslag van de economische vertraging

GRAFIEK 26 : Evolutie van de regionale bbp's in volume (index, 2000 = 100)

Bron: HERMREG

GRAFIEK 27 : Evolutie van de regionale bbp's in volume (groei in %)

Bron: HERMREG

op de arbeidsmarkt in de hoofdstad vrij beperkt, zoals men kan zien in tabel 5. Zodoende is Brussel het enige gewest dat in 2009 een (heel licht) positieve groei registreerde van het aantal tewerkgestelden. In de praktijk maakte de vermindering van het aantal gepresteerde uren het mogelijk een groot gedeelte van de conjunctuurschok op te vangen. De reële productiviteit per hoofd speelde bijgevolg de rol van aanpassingsvariabele en vertoonde in 2009 een daling van ongeveer 1 % in de commerciële takken. Vanaf 2010 zou de productiviteitsgroei opnieuw positief moeten blijken, als gevolg van het herstel van de economische activiteit en een lichte verbetering van de arbeidsmarkt, die met een zekere vertraging reageert op het verloop van de economische activiteit. Op middellange termijn zou de inhoud van de groei van de Brusselse economie op een evenwichtige manier verdeeld worden tussen de constante verhoging van de werkgelegenheid binnen het gewest (+1 % tussen 2013 en 2016) en de productiviteitswinsten (+1 % in de commerciële takken tijdens dezelfde periode). Concreet betekent dit dat de hoofdstad gemiddeld bijna 7 300 netto-banen per jaar zou creëren, een totaal van iets meer dan

29 000 extra tewerkgestelden van 2013 tot 2016. In een historisch perspectief zou de groei van de productiviteit bij de commerciële activiteiten in Brussel over het geheel van de extrapolatieperiode duidelijk lager liggen in vergelijking met de jaren 1996 tot 2002 die werden gekenmerkt door een sterke stijging van het bbp toen zij gemiddeld 2 % per jaar haalde.

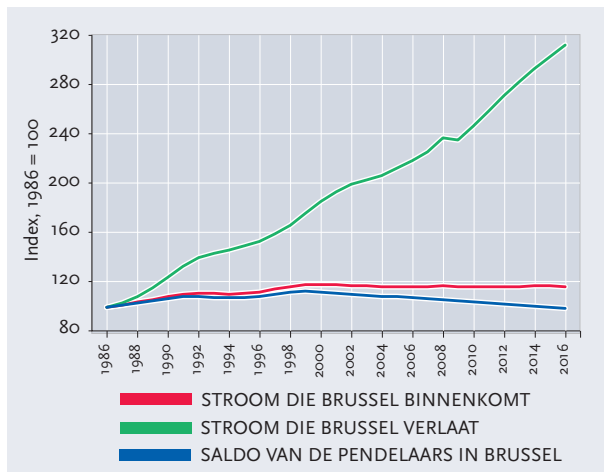
Tegelijk zou de evolutie van de **arbeidskosten** in vergelijking met het nationale gemiddelde in de hoofdstad echter gunstiger zijn, wat een relatieve verbetering impliceert van de concurrentiekracht van het gewest. In 2010 en 2011 zou Brussel bijgevolg een daling van de loonkosten per hoofd registreren in de takken van commerciële activiteit, die heel wat uitgesprokener zou zijn dan op het niveau van het hele land. Vanaf 2012 zou de tendens opnieuw de hoogte ingaan, maar het gewest zou een licht verschil in zijn voordeel behouden (gemiddeld 1,4 % per jaar over de periode 2013-2016, tegenover 1,5 % voor België).

Na de resultaten betreffende de gewestelijke werkaanvragen te hebben onderzocht, moeten de bepalende elementen van het werkaanbod in Brussel worden onderzocht om de werkloosheidsvooruitzichten op middellange termijn te kennen. Op dit vlak moet het gewest het hoofd bieden aan een belangrijke **demografische uitdaging**, aangezien volgens het in aanmerking genomen scenario de beroepsgeschikte bevolking (15-64 jaar) over de hele extrapolatieperiode zesmaal sneller zou aangroeien dan in Vlaanderen (gemiddeld +1,8 % per jaar, tegenover 0,3 %). Indien men rekening houdt met de instap- en uitstapgedragingen op de arbeidsmarkt, zou de evolutie van de werkende beroepsbevolking in de hoofdstad (eveneens +1,8 % tussen 2010 en 2016) nog driemaal sneller blijven in vergelijking met het noorden en het zuiden van het land. Bijgevolg zou de voor Brussel geprojecteerde constante verhoging van de binnenlandse werkgelegenheid (+0,9 % over dezelfde periode) niet volstaan om de aangroei van zijn beroepsbevolking weg te werken en gepaard gaan met een verhoging van de werkloosheid, vooral omdat slechts een deel van de nieuw gecreëerde arbeidsplaatsen ten goede zou komen aan de inwoners van het gewest.

De grafieken 28 en 29 tonen echter aan dat de evolutie van de intergewestelijke **pendelstromen** op middellange termijn deze verschuiving gedeeltelijk zou moeten compenseren en ten goede komen aan de tewerkstelling van de Brusselse inwoners. Het aantal pendelaars dat Brussel verlaat om in de naburige regio's te gaan werken zou tegen 2016 stijgen tot 26,4 %, wat meer dan 15 000 extra dagelijkse verplaatsingen vertegenwoordigt. Anderzijds zou de inkomende pendelstroom in de hoofdstad de vrijwel stabiele tendens verlengen die de jongste jaren werd waargenomen en waarbij tussen 2010 en 2016 slechts een gecumuleerde verhoging van 1 237 eenheden werd geregistreerd (+0,4 %). Deze stabiliteit zou twee verschuivingen versluieren die sinds twee of drie jaar tegengesteld zijn en die in extrapolatie zouden worden bevestigd: een verhoging van de instroom van

Walse werknemers op het Brusselse grondgebied die nauwelijks de daling zou goedmaken van het aantal werknemers die uit Vlaanderen afkomstig zijn. Uiteindelijk zou de netto-instroom van de pendelaars naar het gewest tijdens de extrapolatieperiode verminderen met ongeveer 14 000 eenheden, waardoor eenzelfde aantal arbeidsplaatsen beschikbaar zou worden voor de Brusselse inwoners. Bijgevolg zou het aantal arbeidsplaatsen dat gelegen is in de hoofdstad en dat wordt ingenomen door personen die er wonen op middellange termijn toenemen, wat een bevestiging vormt van de in 2000 ingetreden ommekeer. Bijgevolg zou dit aandeel van 46,3 % in 1999 stijgen tot 53,4 % in 2016. Het **werkgelegenheidspercentage** binnen het gewest zou eveneens ietwat verbeteren en op het einde van de extrapolatieperiode 59,3 % bedragen, komende van 58,2 % in 2010 (tabel 5). Ondanks deze verbetering zou Brussel niettemin duidelijk onder de nationale waarde (65,6 %) blijven.

GRAFIEK 28 : Evolutie van de pendelstromen in Brussel (index, 1986 = 100)

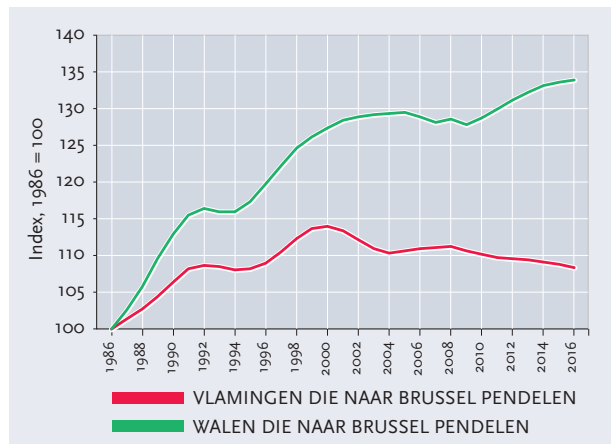

Bron: HERMREG

• Sectorale resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De activiteitenstructuur van de Brusselse economie kende tijdens de jongste decennia belangrijke mutaties. Zij wordt met name gekenmerkt door een grote en toenemende specialisatie in de tertiaire sector, in het bijzonder bij de commerciële diensten waarvan het aandeel in de gewestelijke toegevoegde waarde van 63,1 % in 1980 zou stijgen tot 73,2 % in 2016 (van 50 % tot 61,3 % in Vlaanderen over dezelfde periode). Als logisch gevolg daarvan zal de in Brussel al heel geringe weging van de fabrieksindustrie nog met de helft verminderen, van 9,7 % tot 4,6 % tussen 1980 en 2016 (van 19,2 % tot 18,8 % voor het Vlaams Gewest). De tendens tot afname van het aantal industrieën lijkt in de loop van de jaren 2000 echter geleidelijk te zijn vertraagd in termen van toegevoegde waarde, zelfs al onthullen de extrapolaties dat de afname van de industriële werkgelegenheid zich zou voortzetten vol-

GRAFIEK 29 : Evolutie van de pendelstromen die Brussel binnenkomen (index, 1986 = 100)

Bron: HERMREG

De combinatie van de geprojecteerde evoluties van de werkaanvragen en het werkaanbod alsook van de interregionale mobiliteit maakt het vervolgens mogelijk de **werkloosheidsvooruitzichten** op middellange termijn op het Brusselse grondgebied te bepalen. Na de aanzienlijke toename die zich in 2009 wegens de crisis voordeed, zou de groei van het aantal werklozen (definitie FPB) positief blijven tussen 2010 en 2012, maar geleidelijk vertragen (tabel 5). Vanaf 2013 zou de werkloosheid zich vrijwel stabiliseren en in 2016 zelfs met 1,6 % afnemen. De resultaten onthullen echter een weerslag op lange termijn van de crisis op het vlak van de werkloosheid, aangezien op het einde van de extrapolatie het aantal 117 500 eenheden zou bedragen, dit is ongeveer 15 000 extra personen in vergelijking met 2008, dat wil zeggen vóór de recessie. Het werkloosheidspercentage (definitie FPB) van zijn kant zou tussen 2010 en 2016 van 21,2 % dalen tot 19,2 % en zodoende bijna zijn niveau van 2008 terugvinden.

gens zijn historisch tempo (ongeveer 50 000 werknemers minder tussen 1985 en 2016).

Deze bijzonderheden en wijzigingen die werden vastgesteld op het vlak van de activiteitenstructuur verklaren gedeeltelijk de economische prestaties die in het gewest werden geleverd en de evolutie ervan op middellange termijn. De overstap naar een economie die hoe langer hoe meer gericht is op de diensten maakte het de hoofdstad mogelijk een hoge groei van haar bbp te kennen, met name tijdens de geluksjaren van 1996 tot 2002. In die periode vormden de takken van het transport en van de communicatie, alsook van het krediet en de verzekeringen de belangrijkste motoren van de groei in Brussel. Zelfs hoewel die sectoren tot in 2016 goede resultaten zouden blijven boeken (gemiddelde stijging van hun toegevoegde waarde

lichtjes boven de 2 % in extrapolatie) lijkt hun gouden tijd voorbij en werden zij afgelost door andere activiteitstakken.

Dit is in het bijzonder het geval voor de **andere commerciële diensten** die zich de voorbije jaren in de hoofdstad bijzonder dynamisch hebben getoond, en zelfs in 2009 in een crisiscontext een positieve groei vertoonden, in tegenstelling met de rest van het land (tabel 7). Deze heel heterogene tak die meer dan een vierde van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid in Brussel vertegenwoordigt en onder andere de diensten aan de ondernemingen en aan de personen omvat, zou tijdens de extrapolatieperiode massaal bijdragen tot de gewestelijke groei. Na een lichte verslapping in 2010 en 2011 zou de activiteit van deze sector tussen 2013 en 2016 een stijging registreren van gemiddeld 2,8 % per jaar. Op het vlak van de werkgelegenheid komt dit neer op meer dan 34 000 extra arbeidsplaatsen over het geheel van de extrapolatie. Op middellange termijn zou de verdere uitbreiding van de tertiaire sector van de economie de vraag moeten ver-

sterken naar een hele reeks dienstprestaties vanwege de ondernemingen en dus ten goede komen aan de talrijke activiteiten die vervat zijn in deze heel dynamische sector van de diensten aan de ondernemingen¹⁹. Van hun kant zouden de diensten die bestemd zijn voor de personen moeten profiteren van de verhoopde aangroei van de bevolking van het gewest en van de toename van de behoeften waarmee die gepaard gaan.

Eveneens begunstigde door de Brusselse demografische evolutie vertoonde ook de tak van de **gezondheidszorg** en van de **sociale actie** goede prestaties in extrapolatie, zoals men kan vaststellen in tabel 7. Deze sector die weinig onderhevig is aan de schommelingen van de internationale handel, zou een forse groei registreren van zijn toegevoegde waarde, die op jaarbasis gemiddeld 2,6 % bedraagt over de hele extrapolatieperiode. Ook de groei van de werkgelegenheid was er bijzonder fel (+2,1 % per jaar tussen 2010 en 2016 met echter een lichte daling op het einde van de periode), wat een gecumuleerde verhoging zou vertegenwoordigen van ongeveer 8 000 nieuw tewerkgestelde werknemers.

Focus: de vrije beroepen in Brussel

De statistieken van het RSVZ²⁰ betreffende werknemers die onderworpen zijn aan het sociale statuut van de zelfstandigen geven een verschillende toelichting bij de economische activiteit. Vooral de evolutie van de vrije beroepen maakt het mogelijk het dynamisme te illustreren in het Brussels Gewest van bepaalde dienstverleningen voor de ondernemingen, alsook van bepaalde activiteiten op het gebied van de gezondheid.

Dit is met name het geval bij de diverse beroepen (adviseurs, specialisten en deskundigen inzake financiën, verzekeringen, communicatie, informatica, milieu, sociaal-economische uitvindingen enz.) die de voorbije jaren een hoge vlucht namen, zoals men kan vaststellen in de tabel 6. In Brussel steeg het aantal zelfstandigen dat actief is in deze categorie van de intellectuele beroepen met 71,1 % tussen 2005 en 2009 (+60 % op nationaal vlak). Bij wijze van vergelijking, het totale aantal onderworpenen aan het sociaal statuut van de zelfstandigen die in de hoofdstad zijn gevestigd steeg met slechts 15,5 % over dezelfde periode. Het gewest als centrum van tertiaire activiteiten op nationaal en internationaal vlak wordt eveneens gekenmerkt door de hoge centralisatie van deze diverse intellectuele beroepen op zijn grondgebied. Hun aandeel in het totale aantal zelfstandigen

bedroeg in 2009 dan ook 7,3 %, tegenover 4,4 % voor heel België. Globaal bedroeg het aandeel van de vrije beroepen 33,9 % in Brussel en 24,5 % voor België.

Ook andere vrije activiteiten registreerden trouwens eveneens goede prestaties, zoals die welke zijn gegroepeerd in de categorie van de letteren (+13,6 % in Brussel van 2005 tot 2009). Men vindt er met name een hele reeks beroepen die diensten voorstellen aan de ondernemingen (vertalers, tolken, reclamebureaus enz.). Op het vlak van de gezondheid heeft de paramedische sector (psychologen, verplegers, vroedvrouwen, therapeuten, masseurs enz.) dit keer bijzonder goed gescoord met een stijging van het aantal zelfstandigen met 11,7 % tussen 2005 en 2009.

Anderzijds noteren bepaalde meer traditionele vrije beroepen die in de hoofdstad zijn gevestigd over deze periode minder hoge groeipercentages (+4,2 % voor de advocaten, +2,6 % voor de architecten), lichtjes negatief (-0,9 % voor de beroepen van het vastgoed en de cijfers die de landmeters, de ingenieurs, de boekhouders, de deskundigen enz. omvatten) of zelfs een sterke daling zoals in bepaalde gezondheidsberoepen (-8,5 % voor de geneesheren en de chirurgen, -23,5 % voor de apothekers).

¹⁹ De diensten aan de ondernemingen omvatten met name de juridische, boekhoudkundige, adviserings- en beheersdiensten, de diensten inzake architectuur en engineering, alsook de reclame, de selectie en de levering van personeel (bv. uitzendwerk), de veiligheid, de schoonmaak, secretariaat- en vertaaldiensten, de callcenters enz.

²⁰ Rijksinstituut voor de sociale verzekeringen der zelfstandigen.

TABEL 6 : Aantal werknemers onderworpen aan het sociale statuut van de zelfstandigen (1)

	Brussels Hoofdstedelijk Gewest				Rijk			
	2005	2009	Groei 2005-2009 (%)	Aandeel 2009 (%)	2005	2009	Groei 2005-2009 (%)	Aandeel 2009 (%)
Vrije beroepen, waaronder met name	23 686	28 546	20,5	33,9	183 719	226 735	23,4	24,5
<i>Artsen, chirurgen</i>	3 646	3 337	-8,5	4,0	28 493	27 572	-3,2	3,0
<i>Tandartsen</i>	819	788	-3,8	0,9	7 258	7 112	-2,0	0,8
<i>Apothekers</i>	409	313	-23,5	0,4	4 332	3 808	-12,1	0,4
<i>Dierenartsen</i>	185	167	-9,7	0,2	4 035	4 214	4,4	0,5
<i>Para-medici</i>	2 666	2 979	11,7	3,5	35 319	41 774	18,3	4,5
<i>Letteren</i>	1 241	1 410	13,6	1,7	5 755	7 354	27,8	0,8
<i>Advocaten</i>	3 276	3 412	4,2	4,1	14 925	15 964	7,0	1,7
<i>Vastgoed- en cijferberoepen</i>	1 138	1 128	-0,9	1,3	10 548	10 703	1,5	1,2
<i>Architecten</i>	2 213	2 270	2,6	2,7	14 029	15 254	8,7	1,6
<i>Diverse intellectuele beroepen</i>	3 612	6 181	71,1	7,3	25 434	40 799	60,4	4,4
Totaal verzekeringsplichtigen RSZV	72 886	84 176	15,5	100	860 800	925 946	7,6	100,0

(1) Namelijk de zelfstandigen natuurlijke personen, de helpers en de bestuurders van vennootschappen.
Bron: RSZV

De tak van de **handel** en de **horeca** - die sinds de jaren 1980 voortdurend aan snelheid inboet en die in 2009 hard werd getroffen door de crisis – zou tussen 2010 en 2016 weer aanknopen met een positieve groei van gemiddeld 2,1 % per jaar (tabel 7). Dit herstel zou een regelrechte opleving vormen van deze sector die traditioneel belangrijk is voor Brussel. Ondanks een matige balans in termen van de creatie van arbeidsplaatsen (slechts 995 extra werknemers over het geheel van de extrapolatieperiode) vertegenwoordigen de handel en de horeca nog altijd ongeveer 15 % van de werkgelegenheid in de hoofdstad tegen 2016. Op middellange termijn zou ook de handel moeten profiteren van de conjunctuuropleving alsook van de Brusselse demografische groei.

Ondanks een zware structurele neiging naar desindustrialisatie (vooral op het vlak van de werkgelegenheid) kan Brussel nog rekenen op industriële activiteiten die toegevoegde waarde blijven creëren. Over het algemeen zijn deze activiteiten sterk exportgericht, wat ze als eerste blootstelt aan de schommelingen van de toename of de afname van het internationale handelsverkeer. De meest dynamische tak in de fabrieksindustrie zou met voorsprong die van de **uitrustingsgoederen** zijn, die op het grondgebied van de hoofdstad in hoofdzaak de auto-

bouw betreft. Na een moeilijk jaar 2008 (daling van de toegevoegde waarde met meer dan 12 % qua volume) kunnen we in tabel 7 vaststellen dat de sector vanaf 2010 zou profiteren van de conjunctuuropleving van de wereldeconomie en een gemiddelde jaarlijkse groei zou halen van 3,2 % tijdens het eerste deel van de extrapolatie. Het commerciële succes van de automodellen die worden geproduceerd door de Audi-fabriek in Vorst is beslist niet vreemd aan deze goede prestaties. De toename van de toegevoegde waarde van het geheel van de sector van de uitrustingsgoederen zou op middellange termijn echter moeten afnemen (+1,2 % tussen 2013 en 2016). De productie van **consumptiegoederen** van haar kant – de grootste industriële tak in Brussel – had volop te lijden van de recessie in 2009. Vanaf 2011 zou de sector opnieuw aanknopen met een weliswaar bescheiden groei (gemiddeld +0,5 % van 2013 tot 2016) maar die zou wijzen op een tendensomkeer na de daling die sinds het begin van de jaren 2000 werd opgetekend. Tot slot zou de tak van de **intermediaire goederen** tijdens het eerste deel van de extrapolatie goede prestaties neerzetten, maar de groei van de toegevoegde waarde van de sector zou achteraf duidelijk verslechteren (-1 % per jaar tussen 2013 en 2016). Globaal genomen zou de fabrieksindustrie onmiddellijk na de crisis eerder goed hebben

TABEL 7 : Belangrijkste sectorale resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Groei TW (%)			Groei TW Gemiddelden (%)		Aandeel in de TW (%)	Aandeel in de tewerks-telling (%)	Vershil qua werk-gelegen-heid (aantal)
	2009	2010	2011	2010-2016	2013-2016	2016	2016	2010-2016
1. Landbouw	2,6	-1,4	0,4	0,5	1,1	0,0	0,1	24
2. Energie	0,8	3,1	2,8	2,2	1,9	4,8	1,0	275
3. Verwerkende nijverheid	-6,9	2,3	0,9	0,9	0,2	4,6	3,3	-4 184
a. Intermediaire goederen	-1,4	6,8	0,4	0,8	-1,0	1,4	0,8	-1 494
b. Uitrustingsgoederen	-12,4	5,0	2,1	2,1	1,2	1,3	1,0	-1 193
c. Verbruiksgoederen	-7,3	-3,1	0,5	0,2	0,5	1,8	1,4	-1 498
4. Bouw	-1,6	-0,4	3,2	1,0	0,7	1,9	2,8	202
5. Marktdiensten	-0,7	1,9	2,3	2,4	2,5	73,2	68,2	42 204
a. Vervoer en communicatie	-4,0	0,3	-0,1	2,0	3,0	10,0	6,4	-1 119
b. Handel en horeca	-7,4	2,9	1,9	2,1	1,8	10,6	14,1	955
c. Krediet en verzekeringen	0,3	1,8	3,2	2,1	1,9	19,2	8,5	378
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	1,1	1,1	4,5	2,6	2,8	4,6	9,8	7 897
e. Overige marktdiensten	2,4	2,1	2,1	2,6	2,8	28,7	29,3	34 094
6. Niet-verhandelbare diensten	1,9	1,0	0,6	1,4	1,6	15,4	24,7	2 418
a. Overheid en onderwijs	1,9	1,0	0,7	1,5	1,7	15,3	24,1	6 458
b. Huishoudelijke diensten	1,6	-3,0	-7,6	-9,6	-12,1	0,1	0,6	-4 041
7. Totaal	-0,5	1,7	1,9	2,1	2,2	100,0	100,0	40 941

Bron: HERMREG

gereageerd, maar zou zij vervolgens hebben gestagneerd met een gemiddelde jaargroei van slechts 0,2 % op middellange termijn. De werkgelegenheid in de Brusselse fabrieksindustrie zou over het geheel van de extrapolatieperiode nog met meer dan 4 000 eenheden afnemen.

Finaal moeten we onthouden dat de **diversificatie van de groeigebieden** eerder een positief gegeven vormt ten gunste van een duurzamere en evenwichtigere economische groei in Brussel. Het dynamisme waarvan de diensten aan de ondernemingen blijken te geven zou het mogelijk moeten maken de historische positie van het gewest als financiële en dienstenpool, beslissings- en zaken centrum, nationale en internationale hoofdstad te

consolideren. Tegelijk zou de ontwikkeling van de handel en van de diensten aan de personen, sectoren die worden gekenmerkt door een sterke lokale verankering en het gebruik van minder geschoolde arbeidskrachten, een antwoord kunnen geven op de demografische uitdaging van de hoofdstad, zowel op het vlak van de creatie van arbeidsplaatsen voor de inwoners die er wonen als voor de voldoening van de behoeften die verbonden zijn aan een sterk groeiende bevolking. Om van deze mogelijkheden gebruik te maken, zal het Brussels Hoofdstedelijk Gewest echter bepaalde structurele problemen moeten oplossen die de goede werking van zijn arbeidsmarkt belemmeren, met name in termen van onevenwichtigheid tussen het werkaanbod en de vraag naar werk.

3.3. Inkomensrekeningen van de gezinnen

De gewestelijke economische vooruitzichten bevatten sinds 2010 de uitsplitsing van een reeks aggregaten, betreffende de inkomensrekeningen van de gezinnen volgens het gewest van hun woonplaats. De variabelen die worden geprojecteerd (voor het merendeel vanaf 2009) worden uitgedrukt tegen lopende prijzen en betreffende twee hoofd delen. Ten eerste de bestemmingsrekening

van de primaire inkomens die de inkomens registreert van de bewoners van een gewest die rechtstreeks resulteren uit de economische activiteit²¹. Ten tweede de secundaire distributierekening van het inkomen die de gewone overdrachten vermeld tussen de gezinnen en de andere economische spelers (in hoofdzaak de staat)²².

• Nationale context

De economische recessie leidde tot een verslechtering van het saldo van de primaire inkomens van de Belgische gezinnen in 2009 (-1,3 %). Hoewel de lonen van de werknemers vrij goed weerstand boden aan de crisis op het vlak van de werkgelegenheid, zijn het exploitatieoverschot en het gemengde inkomen van de zelfstandigen en vooral de netto-inkomens van eigendom van hun kant sterk verminderd. De gezinnen konden echter rekenen op een nominale groei van het beschikbare inkomen die in 2009 lichtjes positief was (+1,1 %), dankzij de stabiliserende effecten van de overdrachts- en solidariteitsmechanismen die het doorgaans minder conjunctuurgevoelig maken. De sociale zekerheidsuitkeringen in contanten werden zodoende verhoogd met 7,3 %, in het bijzonder wegens de aanzienlijke verhoging van de werkloosheidsuitgaven (+19,4 %). In 2010 en 2011 herstelde het beschikbare inkomen zich met nominale groeipercentages van respectievelijk 2,1 % en 4,1 %.

In een historisch perspectief geven de extrapolaties aan dat de stijging van het beschikbare inkomen op nationaal vlak de neiging zou hebben op middellange termijn te versnellen. Zij zou van een jaarlijks gemiddelde van 2,8 % tussen 1996 en 2002 stijgen tot 3,3 % over de periode 2003-2009 en tot slot tot 3,7 % voor de jaren 2010 tot 2016. De meer constante groei van de primaire inkomens in extrapolatie (+4 %) zou deze versnelling gedeeltelijk verklaren. Wat het geheel van de sociale uitkeringen betreft, zou de tussen 2010 en 2016 geëxtrapolerde evolutie (+4,2 %) vrijwel stabiel zijn in vergelijking met de vorige periode maar de uitkeringen van de sociale zekerheid in contanten zouden minder snel stijgen wegens met name de geleidelijke vertraging van de uitgaven die verbonden zijn aan de werkloosheid na de crisis. Tot slot zou de sterke groei van de gewone belastingen op het inkomen van de particulieren over het geheel van de extrapolatieperiode de versnelling die voor het beschikbare inkomen wordt verwacht enigszins matigen.

• Resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De geprojecteerde groei van het beschikbare inkomen van de Brusselse gezinnen zou aanzienlijk sneller zijn dan het nationale gemiddelde. Hij zou 4,3 % per jaar bedragen tussen 2010 en 2016 (tabel 8), tegenover 3,7 % in België. De sterke groei van de primaire inkomens in Brussel zou de kern van deze prestatie verklaren. De bezoldigingen van de werknemers van de hoofdstad zouden immers al goed weerstand hebben geboden aan de crisisepisode van 2009, waarbij zij erin slaagden een stijging te handhaven die vrijwel tweemaal hoger was dan op nationaal vlak. Deze betere weerstand zou gedeeltelijk zijn oorsprong vinden in de beperkte toename van het aantal Brusselse werklazen dat traditioneel minder wordt getroffen door de

conjunctuurschokken²³. Op middellange termijn zou het gewest de evolutie van zijn totale loonsom nog zien versnellen om als jaargemiddelde 5,6 % te halen over de periode 2013-2016, dit is een verschil van 0,9 procentpunt in vergelijking met heel België. Aangezien de groei van de lonen per hoofd in Brussel minder hoog is dan in de rest van het land zou dit verschil in hoofdzaak voortkomen uit een aanzienlijkere verhoging van het aantal werknemers op het grondgebied van het gewest. Volgens dezelfde logica zouden de Brusselse zelfstandigen een toename van hun aantal genieten, die zich eveneens zou uiten in een nettostijging van hun inkomsten tijdens de hele extrapolatieperiode (gemiddeld +4,7 % per jaar).

²¹ Het betreft de bezoldigingen van de werknemers, het gemengde inkomen van de zelfstandigen, het exploitatieoverschot en de netto-inkomsten van eigendom.

²² Het betreft met name de sociale uitkeringen in contanten (werkloosheid, brugpensioen, pensioenen van de privésector, kinderbijslag, uitkeringen van de ziekte-invaliditeitsverzekering enz.), uitkeringen van sociale bijstand (leefloon, uitkeringen aan de gehandicapten enz.), rechtstreekse uitkeringen van de sociale verzekeringen vanwege de werkgevers (in hoofdzaak pensioenen van de overheidssector), alsook de gewone belastingen en sociale bijdragen.

²³ De activiteitsstructuur van de Brusselse economie alsook het al hoge werkloosheidspercentage in de hoofdstad verklaren waarom het aantal werklozen doorgaans minder gevoelig blijkt te zijn voor de conjunctuurschommelingen dan in de rest van het land.

TABEL 8 : Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Groei (in %)				Groei Gemiddelden (in %)			Aandeel (in %)
	2009	2010	2011	2012	2003-2009	2010-2016	2013-2016	2016
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
<i>Exploitatatieoverschot (B.2n) et en gemengd inkomen (B.3n)</i>	-2,7	3,6	4,4	4,2	2,4	4,0	4,0	16,0
<i>Beloning van werknemers (D.1)</i>	2,4	1,7	4,6	4,8	3,6	4,8	5,6	93,2
<i>Netto inkomen uit vermogen (D.4)</i>	-12,8	6,5	7,0	5,7	-0,3	4,8	3,6	14,8
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	-0,4	2,5	4,9	4,8	2,9	4,7	5,2	124,0
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
A. MIDDELEN								
<i>Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)</i>	5,8	3,2	4,5	4,3	3,7	4,0	4,0	21,0
<i>Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)</i>	7,8	3,3	4,4	4,9	2,1	4,8	5,3	3,5
<i>Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)</i>	6,5	5,2	-2,4	2,6	1,4	3,1	4,1	4,7
<i>Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)</i>	7,6	7,3	5,4	5,1	9,8	4,7	3,7	3,4
B. BESTEDINGEN								
<i>Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)</i>	-3,5	5,0	5,1	5,0	1,5	5,8	6,3	21,8
<i>Sociale premies (D.61)</i>	1,3	1,6	4,2	4,6	3,0	4,6	5,5	33,8
<i>Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)</i>	0,0	-2,6	-5,4	3,7	-4,3	0,3	1,5	1,1
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	1,9	2,8	4,7	4,7	3,5	4,3	4,5	100,0

Bron: HERMREG

In tabel 8 geven de resultaten van het HERMREG-model betreffende de secundaire distributie van het gezinsinkomen overigens aan dat het totale bedrag van de sociale uitkeringen bestemd voor de inwoners van de hoofdstad minder snel stijgen dan in de naburige gewesten (+4 % tussen 2010 en 2016, tegenover +4,2 % in het noorden en +4,3 % in het zuiden van het land). Deze evolutie versluiert in feite een meer tegenstrijdige situatie volgens de verschillende beschouwde uitgavencategorieën. Enerzijds is het aandeel van Brussel in het nationale totaal verhoudingsgewijs hoog en zou het in de loop van de extrapolatie nog toenemen voor bepaalde uitkeringen zoals de werkloosheidsuitgaven, het leefloon, het gewaarborgd loon aan de bejaarden alsook de kinderbijslag. In het bijzondere geval van de werkloosheidsuitkeringen was het gewest er in 2009 in geslaagd de schade te beperken (+9,1 %) in vergelijking met de spectaculaire stijging met meer dan 19 % die op Belgisch vlak werd opgetekend. Over het geheel van de extrapolatieperiode, zouden de uitkeringen aan de Brusselse werklozen echter sneller stijgen dan het nationale gemiddelde (respectievelijk +3,8 % en +1 %). Anderzijds is het Brusselse aandeel vrij gering en zou het neerwaarts gericht zijn voor andere belangrijke overdrachten zoals de brugpensioenen en de pensioenen. In over-

eenstemming met de uitgesproken verhoging van de primaire inkomens zou het bedrag van de belastingen en van de sociale bijdragen die voor rekening komen van de gezinnen van de hoofdstad eveneens een hoog groeitempo volgen dat boven het nationale percentage ligt. Tussen 2010 en 2016 zouden de fiscale en parafiscale inhoudingen in Brussel stijgen met een jaarlijks gemiddelde van 5,8 % en 4,6 %.

De groeiverschillen tussen het gewest en de rest van het land die voortvloeien uit de extrapolaties impliceren dat de structuur van de rekening van de gezinnen in Brussel verschillend zou evolueren in vergelijking met België. Historisch is het aandeel van de totale loonsom in het beschikbare inkomen geringer in Brussel, maar het zou toenemen in de loop van de extrapolatieperiode en in 2016 93,2 % bedragen. De weging van de uitkeringen van de sociale zekerheid in contanten (waarin met name de uitgaven in verband met de werkloosheid en de pensioenen van de werknemers en de zelfstandigen zijn begrepen) alsook de rechtstreekse uitkeringen van de sociale verzekering vanwege de werkgevers (in hoofdzaak samengesteld uit de ambtenarenpensioenen) is eveneens lager dan in Brussel in vergelijking met de

nationale waarde. Het gewest registreerde echter een daling van het aandeel van deze uitkeringen in de totstandkoming van zijn beschikbaar inkomen, terwijl op nationaal vlak de weging ervan zou toenemen. De uitke-

ringen van sociale bijstand in contanten (en in het bijzonder de uitgaven die verbonden zijn aan het leefloon) wegen in vergelijking met het hele land in Brussel zwaarder door op het beschikbare inkomen.

• Inkomsten per hoofd

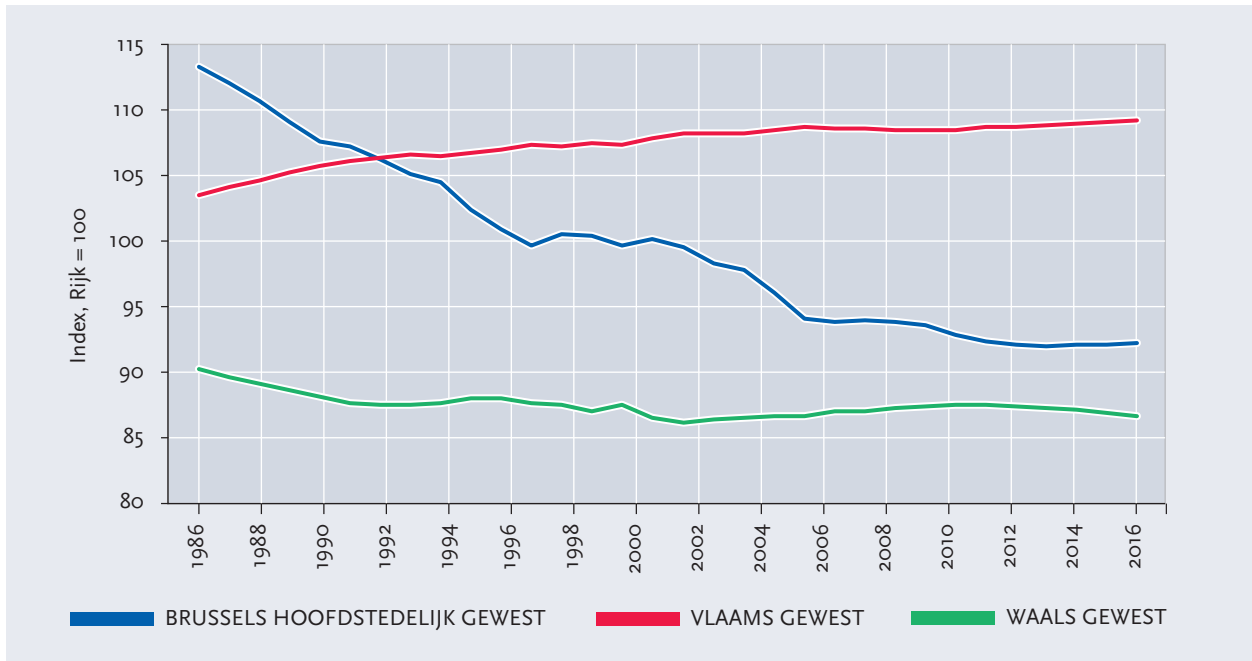
De hierboven voorgestelde resultaten tonen aan dat het saldo van de primaire inkomsten en het beschikbare inkomen van de Brusselse gezinnen in extrapolatie sneller zouden evolueren dan het nationale gemiddelde. Om een meer relevante en geïndividualiseerde indicator te krijgen van het levenspeil van de gezinnen van het gewest op economisch vlak is het noodzakelijk deze aggregaten over te brengen op de bevolking die er woont. Door rekening te houden met de sterke demografische druk in de hoofdstad zou het groeioverschot dat wordt vastgesteld op het niveau van de belastbare grondslag totaal worden geneutraliseerd door de toename van het aantal inwoners. De gemiddelde jaarlijkse groei van de primaire inkomens per hoofd tussen 2010 en 2016 zou zodoende maar 2,9 % zijn in Brussel, tegenover 3,2 % in Vlaanderen en 3 % in Wallonië. Men noteert echter dat de situatie van de Brusselse gezinnen in vergelijking met de periode 2003-2009 slechts met 1,4 procentpunt zou worden verbeterd. In termen van beschikbaar inkomen per inwoner zou het gewest eveneens een zwakkere evolutie registreren dan zijn burens (+2,6 % per jaar tussen 2010 en 2016, tegenover ongeveer +3 % in het noorden en het zuiden van het land).

De grafieken 30 en 31 tonen aan dat deze prestaties kaderen in een historisch perspectief dat wordt gekenmerkt

door een doorlopende verarming van Brussel sinds het midden van de jaren 1980, in relatieve termen in vergelijking met de andere gewesten. De extrapolaties bevestigen deze neerwaartse structurele tendens. Tegen 2016 zou het gemiddelde Brusselse gezin kunnen rekenen op een beschikbaar inkomen van 20 839 euro, wat geleidelijk in de buurt komt van het Waalse niveau (20 346 euro) maar waardoor het verschil met het Vlaamse niveau nog wordt uitgediept (23 939 euro).

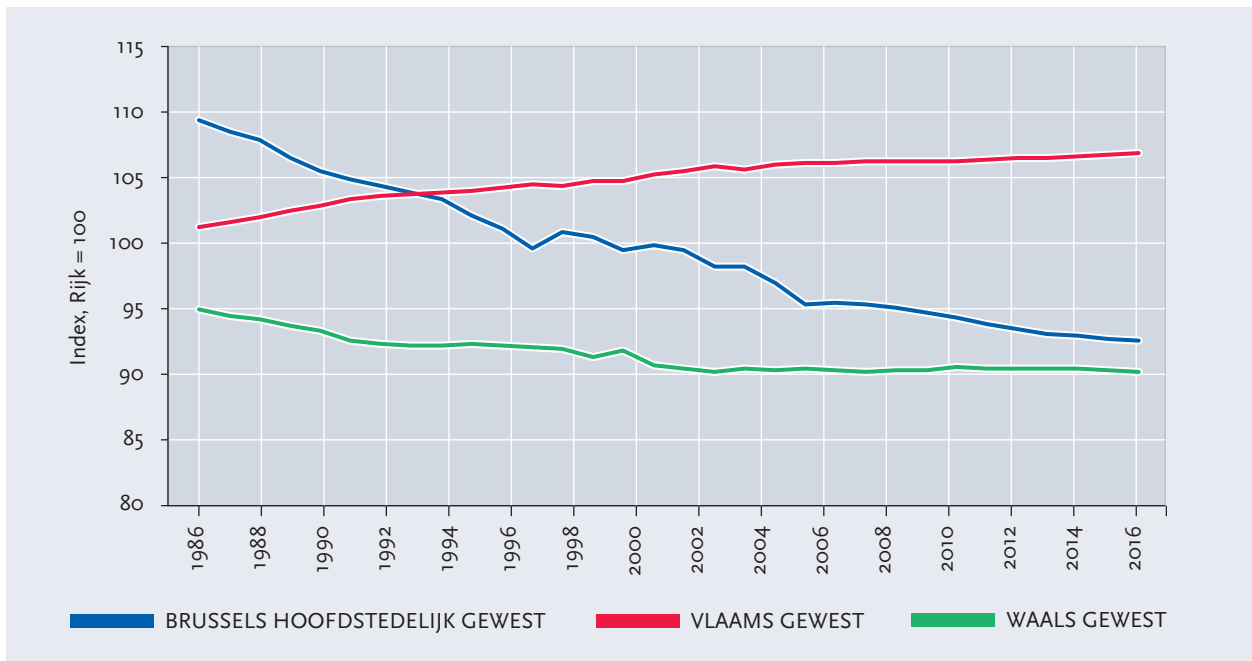
Meerdere gegevens waardoor het sociaal-economische landschap van het Brusselse Gewest de voorbije decennia werd aangetast kunnen deze evoluties verhelderen. De hoofdstad kende met name een belangrijk verschijnsel inzake randverstedelijking, waardoor de gezinnen met hoge of gemiddelde inkomens zich in de periferie vestigden geleidelijk werden vervangen door inwoners met meer bescheiden inkomens. Voorts wordt de Brusselse bevolking gekenmerkt door activiteitsgedragingen op de arbeidsmarkt die specifiek zijn. Het is niet alleen een kwestie van hoge werkloosheid maar ook van het bestaan van een aanzienlijk aandeel van categorieën van personen die op economisch vlak “inactief” zijn. Brussel telt zodoende een sterk aandeel van eenoudergezinnen (met een traditioneel minder hoog activiteitspercentage), van studenten of kinderen.

GRAFIEK 30 : Evolutie van de primaire inkomens per hoofd (index, Rijk=100)

Bron: HERMREG

GRAFIEK 31 : Evolutie van het beschikbaar inkomen per hoofd (index, Rijk=100)

Bron: HERMREG

Glossarium

• Conjuncturenquête van de NBB

De NBB houdt maandelijks bij een panel bedrijfsleiders een kwalitatieve conjuncturenquête naar hun appreciatie van de huidige en toekomstige economische toestand. Deze enquête omvat heel gevarieerde vragen zoals hun beoordeling van hun voorraden en orderboeken, de evolutie hiervan en hun vooruitzichten op het vlak van tewerkstelling en de evolutie van de vraag. De berekening van elk van deze reeksen is in hoofdzaak gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een verhoging heeft opgegeven en het percentage dat een daling heeft opgegeven). Sinds 1 januari 2007 werd de omvang van het staal betreffende het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vergroot om beter verslag uit te brengen over de toestand in de hoofdstad.

• Driemaandelijke verschuiving

Een evolutie op kwartaalbasis vergelijkt de waarde van een grootheid met een tussenpoos van een kwartaal. Zo wordt driemaandelijke verschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend volgens de volgende formule :

$$\text{Evolutiepercentage} = \frac{X_T - X_{T-1}}{X_{T-1}}$$

• Evolutie in volume/evolutie in waarde

“Om de reële evolutie van de economische activiteit (productie, consumptie, ...) vast te stellen, is het noodzakelijk rekening te houden met de gevolgen van de inflatie. Bijgevolg maakt men een onderscheid tussen de evoluties tegen gangbare prijzen (zonder correctie voor de gevolgen van de inflatie) en de evoluties tegen constante prijzen (met correctie voor de gevolgen van de inflatie). In het eerste geval betreft het een evolutie in waarde en in het tweede een evolutie in volume” (Bron: INSEE).

• Interpretatie van de grafieken

De gegevens met betrekking tot de omzet per sector (bron : btw) zijn gecorrigeerd voor seizoenschommelingen (fijne blauwe curve). Op basis daarvan wordt een tendens op lange termijn berekend (rode curve). De kortetermijnfluctuaties rond deze tendens worden uitgevlakt om de conjunctuurcyclus weer te geven (vette blauwe curve). Laatstgenoemde situeert de waargenomen conjunctuurontwikkelingen t.o.v. de langetermijntendens. Om de weerslag of de omvang van de waargenomen fluctuaties in de conjunctuurcyclus na te gaan, worden de van de langetermijntendens gezuiverde conjunctuurbewegingen (conjunctuur) in de grafiek afzonderlijk weergegeven door de groene oppervlakte.

• Jaarlijkse verschuiving

Een evolutie op jaarbasis vergelijkt de waarde van een grootheid op twee data die één jaar van elkaar gescheiden zijn. Zo wordt op basis van driemaandelijke gegevens de jaarlijkse verschuiving van een variabele X tijdens een gegeven kwartaal berekend volgens de volgende formule :

$$\text{Evolutiepercentage} = \frac{X_T - X_{T-4}}{X_{T-4}}$$

• Kettingeuro's

«Middel om bij de berekening van diverse economische aggregaten (zoals bijvoorbeeld het bbp, de investeringen, de consumptie door gezinnen...) de volumegroei te bepalen en het effect van prijsveranderingen te elimineren» (Bron : Glossarium NBB).

• Niet-werkende werkzoekende (NWWZ)

Personen zonder bezoldigde baan die als werkzoekenden zijn ingeschreven bij een openbare tewerkstellingsdienst (definitie Actiris).

• Openbare schuld

“De openbare schuld is de geconsolideerde brutoschuld van de hele sector van de openbare besturen op het einde van het jaar (in nominale waarde)” (Bron: Eurostat).

• Openbaar tekort

“Het openbaar tekort (respectievelijk het openbaar overschot) wordt gedefinieerd als de financieringsbehoefte (respectievelijk het financieringsvermogen) van de hele sector van de openbare besturen (centraal bestuur van de gefedereerde staten, lokale besturen en besturen van de sociale zekerheid). Het wordt berekend volgens de concepten van de nationale boekhouding (Europees rekeningstelsel SEC95)” (Bron: Eurostat).

• Oprichtingspercentage van ondernemingen

Het oprichtingspercentage van ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal nieuwe btw-plichtigen en de opnieuw btw-plichtige ondernemingen en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• Procentpunt

Het procentpunt is de eenheid van het absolute verschil tussen twee in procenten uitgedrukte cijfers. Tussen een werkloosheidspercentage van 12,3% het ene jaar en van 15,6% het andere jaar is het verschil zodoende 3,4 procentpunten.

• Tewerkstellingsgraad

De tewerkstellingsgraad wordt gedefinieerd als verhouding tussen de tewerkgestelde beroepsactieve bevolking en de bevolking op beroepsactieve leeftijd (doorgaans gedefinieerd als het aantal personen tussen 15 en 64 jaar).

• Tewerkgestelde actieve bevolking

“De tewerkgestelde actieve bevolking, zoals gedefinieerd door het Internationaal Arbeidsbureau (IAB), omvat de personen (van minimaal 15 jaar oud) die (al was het maar 1 uur) gedurende een bepaalde week (referentieweek genoemd) hebben gewerkt, ongeacht of zij werknemers zijn, voor eigen rekening werken, werkgevers dan wel helpers in de onderneming of het gezinsbedrijf zijn. Zij omvat ook de personen die een betrekking bekleden, maar die tijdelijk afwezig zijn wegens een reden zoals ziekte (minder dan een jaar), betaalde vakantie, een zwangerschapsverlof, een arbeidsconflict, een opleiding, slechte weersomstandigheden,... De dienstplichtigen, de leerjongens en de bezoldigde stagiairs maken deel uit van de tewerkgestelde actieve bevolking” (definitie INSEE).

De tewerkgestelde actieve bevolking van een gewest omvat alle werknemers die in dat gewest wonen. Niet te verwarren met de binnenlandse tewerkstelling, die alle personen omvat die op het grondgebied werken, ongeacht of zij er al dan niet werken.

• Stopzettingspercentage van ondernemingen

Het stopzettingspercentage van ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal stopzettingen van btw-plichtige ondernemingen en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• Uitstaande kredieten

Totaal bedrag van de kredieten die tot nu toe door de Belgische bankinstellingen zijn verstrekt aan de niet-financiële ondernemingen en waarvan de termijn nog niet is vervallen.

• Vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt

De vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt voorspelt de schommelingen op korte termijn van het onevenwicht tussen vraag en aanbod op de Brusselse arbeidsmarkt, dat geschat wordt met de conjunctuurcomponent van het aantal werkzoekenden in Brussel.

Hij wordt geraamd op basis van :

- de synthetische curve van de economische activiteit in Brussel, berekend door de Nationale Bank van België (NBB);
- de arbeidsvooruitzichten van de werkgevers in de bouwsector – werken van burgerlijke bouwkunde en wegenwerken in België;
- het verschil tussen het aantal ontvangen werkaanbiedingen en het aantal ingevulde vacatures op de Brusselse arbeidsmarkt, dat de aanpassings- of spanningsgraad op de arbeidsmarkt aangeeft;
- een dummy variabele die de beleidsaanpassingen inzake werkloosheid tussen midden 2006 en half 2007 weergeeft.

Het optimale voorspellende karakter is 13 maanden.

• Werkloosheid volgens het FPB-concept

De werkloosheid volgens het FPB-concept vormt een ruime aanvaarding van de administratieve werkloosheid. Zij omvat eveneens de werklozen die het statuut van oudere werkloze genieten die zijn vrijgesteld van de inschrijving als werkzoekende. Overwegende dat laatstgenoemden echter deel uitmaken van het werkaanbod is het dit verruimde concept dat in de extrapolaties van het HERMREG-model in aanmerking wordt genomen.

• «Win-Win»-banenplan

Het «Win-Win»-banenplan dat op 1 januari 2010 in werking trad, kent de werkgevers een tewerkstellingssubsidie toe die gedurende maximaal 12 maanden kan gaan tot 1 100 euro per maand, alsook een vermindering van de werkgeversbijdragen. Het «Win-Win»-plan loopt tot eind 2011, maar vanaf januari 2011 zullen de voornoemde voordelen worden verminderd (duur en bedrag van de tegemoetkoming).

Bronnen

-
- BNP Paribas, Economic Research Departement (augustus 2011), “Ecoweek - overzicht”, BNP Paribas.
 - Bogaert H. (juni 2010), “Le retour de l’effet boule de neige”, Uiteenzetting aan het Belgisch Instituut van de openbare financiën, Federaal Planbureau.
 - Europese Centrale Bank (juli 2011), “Maandelijks Bulletin juli 2011”, Europese Centrale Bank.
 - Europese Centrale Bank (augustus 2011), “Maandelijks Bulletin augustus 2011”, Europese Centrale Bank.
 - European Commission (mei 2011), “European Economic Forecast spring 2011”, Europese Commissie.
 - Federaal Planbureau (september 2011), “Economische begroting – Persmededeling”, Federaal Planbureau.
 - Federaal Planbureau (juni 2010), “Gewestelijke economische vooruitzichten 2010-2016”, Federaal Planbureau.
 - FOD Financiën (versie 14 april 2011), “Het Stabiliteitsprogramma van België 2011-2014”, FOD Financiën.
 - ING Bank, Economics Department (augustus 2011), “Monthly Forecast Update”, ING Bank.
 - ING Bank, Investment Management (augustus 2011), “Monthly Economic Update”, ING Bank.
 - Institut de Recherches Économiques et Sociales (juli 2011), “Perspectives économiques 2011”, IRES.
 - Internationaal Muntfonds (september 2011), “Perspectives de l’économie mondiale”, IMF
 - Nationale Bank van België (september 2011), “Economische indicatoren voor België”, Nationale Bank van België.
 - Nationale Bank van België (september 2011), “Economische weerslag van de openbare schuld”, Economisch tijdschrift september 2011, Nationale Bank van België.
 - OESO (september 2011), “Perspectives économiques N°89. Les projections intérimaires du 8 septembre 2011”, OESO.
 - OFCE (april 2011), “Perspectives 2011-2012 pour l’économie européenne”, Tijdschrift van het OFCE.
 - Rekenhof (december 2010), “Weerslag van de financiële crisis en van de steunmaatregelen op het beheer van de openbare schuld en op de evolutie van de openbare financiën: Follow-upverslag”, Verslag goedgekeurd op 22 december 2010 door de algemene vergadering van het Rekenhof.
-

Lijst van tabellen

TABEL 1 :	Internationale vooruitzichten, 2009-2012	5
TABEL 2 :	Kerncijfers voor België	10
TABEL 3 :	Structuur van de toegevoegde waarde en van de omzet in 2009, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in euro courant	12
TABEL 4 :	Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie	25
TABEL 5 :	Voornaamste macro-economische resultaten : Brussels Hoofdstedelijk Gewest	26
TABEL 6 :	Aantal werknemers onderworpen aan het sociale statuut van de zelfstandigen	30
TABEL 7 :	Belangrijkste sectorale resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	31
TABEL 8 :	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	33

Lijst van grafieken

GRAFIEK 1	: Evolutie van de wereldhandel en de industriële productie, 2006-2011	6
GRAFIEK 2	: Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, eurozone, 2007-2011 (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	7
GRAFIEK 3	: Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, België, 2006-2011 (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	11
GRAFIEK 4	: Conjuncturele evolutie van de nationale productie-index, Industrie (2000=100)	14
GRAFIEK 5	: Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG (miljoen euro)	14
GRAFIEK 6	: Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG (miljoen euro)	14
GRAFIEK 7	: Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG (miljoen euro)	14
GRAFIEK 8	: Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	15
GRAFIEK 9	: Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG (miljoen euro)	15
GRAFIEK 10	: Evaluatie van de orderboekjes in de bouw, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	15
GRAFIEK 11	: Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en Communicatie, BHG (miljoen euro)	16
GRAFIEK 12	: Conjuncturele evolutie van de omzet, Vastgoed, Verhuring en Diensten aan de ondernemingen, BHG (miljoen euro)	16
GRAFIEK 13	: Activiteitsvooruitzichten bij de diensten, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	16
GRAFIEK 14	: Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge	17
GRAFIEK 15	: Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen, België (miljoen euro)	17
GRAFIEK 16	: Oprichtingsgraad van ondernemingen, 2008-2011	18
GRAFIEK 17	: Stopzettingsgraad van ondernemingen, 2008-2011	18
GRAFIEK 18	: Aantal ondernemingen, 2008-2011	18
GRAFIEK 19	: Evolutie van het aantal werknemers, 2007-2011	19
GRAFIEK 20	: Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzending sector	20
GRAFIEK 21	: Evolutie van het aantal NWWZ's in Brussel, 2007 - 2011	21
GRAFIEK 22	: Bijdrage tot de groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse	21
GRAFIEK 23	: Bijdrage tot de groei van het aantal NWWZ per kwalificatieniveau	21
GRAFIEK 24	: Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, voortschrijdende gemiddelden	22
GRAFIEK 25	: Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal NWWZ in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	23
GRAFIEK 26	: Evolutie van de regionale bbp's in volume (index, 2000 = 100)	27
GRAFIEK 27	: Evolutie van de regionale bbp's in volume (groei in %)	27
GRAFIEK 28	: Evolutie van de pendelstromen in Brussel (index, 1986 = 100)	28
GRAFIEK 29	: Evolutie van de pendelstromen die Brussel binnenkomen (index, 1986 = 100)	28
GRAFIEK 30	: Evolutie van de primaire inkomens per hoofd (index, Rijk=100)	35
GRAFIEK 31	: Evolutie van het beschikbaar inkomen per hoofd (index, Rijk=100)	35

© 2011 Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Alle rechten voorbehouden

V.U.: F. Résimont, Secretaris-generaal
Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

IRIS Uitgaven – D/2011/6374/215

9 789078 580010

ISBN 9078580011